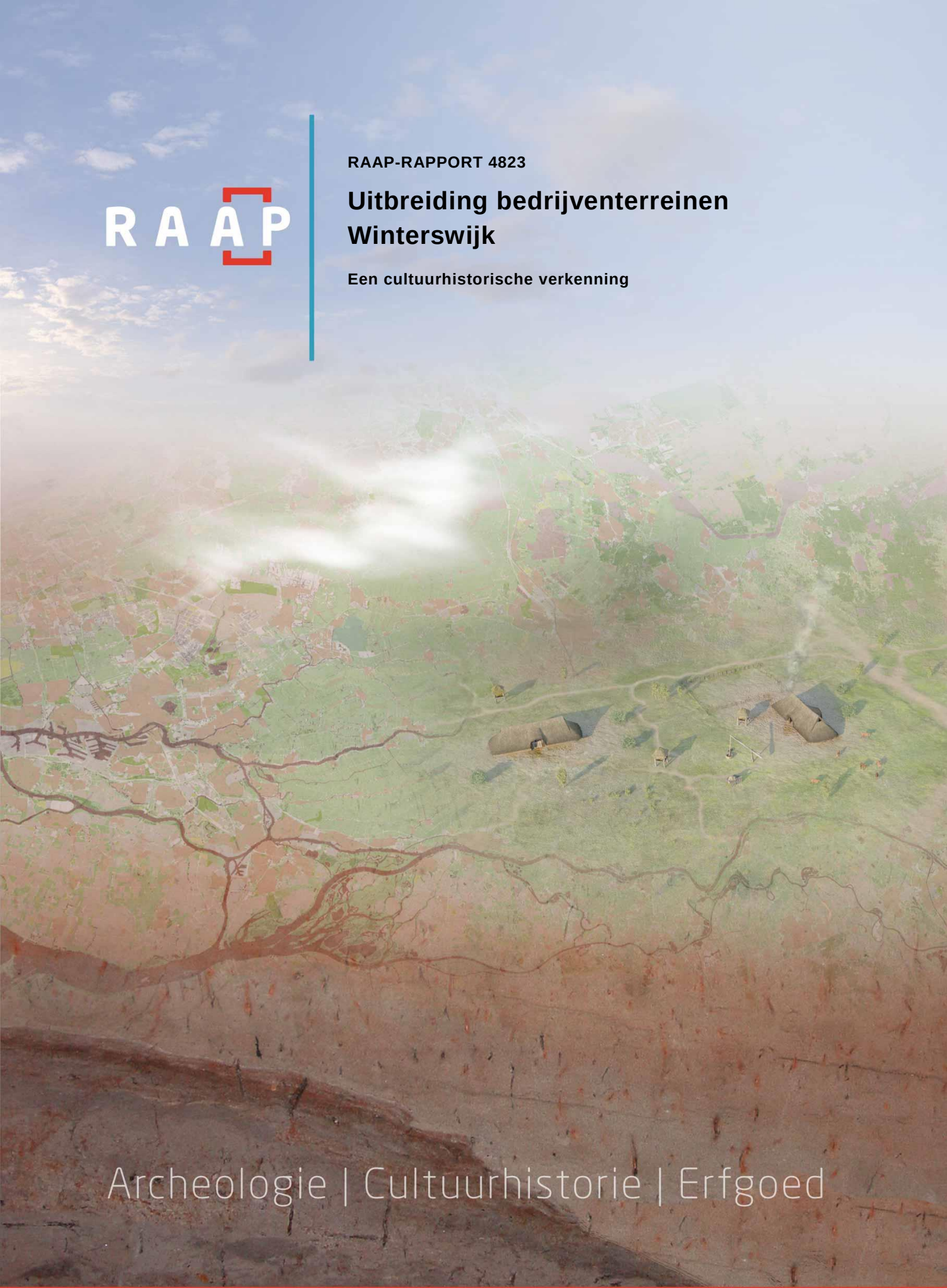
RAAP-RAPPORT 4823

Uitbreiding bedrijventerreinen Winterswijk

Een cultuurhistorische verkenning

Archeologie | Cultuurhistorie | Erfgoed

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Winterswijk

Titel: Uitbreiding bedrijventerreinen Winterswijk; een cultuurhistorische verkenning

Versie: 26-11-2020

Auteur: ir. L.J. Keunen

Projectcode: WIBT

Bestandsnaam: RAAPrap_4823_WIBT_20201126

Authorisatie: drs. H.F.A. Haarhuis

ISSN: 0925-6229

RAAP
Leeuwenveldseweg 5b
1382 LV Weesp
Postbus 5069
1380 GB Weesp

Telefoon: 0294-491 500
E-mail: raap@raap.nl
Website: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2020
RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

De gemeente Winterswijk werkt aan een verkenning naar geschikte locaties voor een nieuw te ontwikkelen bedrijventerrein (ca. 15-18 hectare) waar zij voor het komende decennium wil voorzien in ruimte voor nieuwvestiging van lokale bedrijvigheid. Een eerste locatiekeuze-onderzoek door BRO in opdracht van de gemeente Winterswijk bracht het aantal potentiële locaties terug tot drie: Misterweg, Tuunterveld en Elinksveld (groot). In dit rapport hebben we deze locaties op het gebied van aardkundige waarden, archeologische waarden en verwachtingen, landschappelijke waarden en historisch-bouwkundige waarden met elkaar vergeleken. Daarbij is ook ‘het verhaal van de plek’ in de beoordeling meegenomen.

Een vergelijking van de drie gebieden op basis van twaalf criteria leverde de volgende rangorde, van minst naar meest problematisch op:

1. Tuunterveld
2. Misterweg
3. Elinksveld (groot)

De verschillen in omvang van de drie gebieden betekenen echter ook, dat er verschillen bestaan in welke mate de begrensde plangebieden voor bedrijvigheid bestemd gaan worden. In het geval van Misterweg zou het om vrijwel het hele terrein gaan, in het geval van Elinksveld om ongeveer de helft van het plangebied. Tuunterveld bekleedt een middenpositie. Uiteindelijk is dus niet alleen bovenstaande beoordeling van belang bij de bepaling van de impact op de aanwezige erfgoedwaarden, maar ook de uitwerking van de opgave tot concrete plannen en de inrichtingsvoorstellen die daarbij horen.

Inhoud

Samenvatting 3
Inhoud 4
1 Inleiding 5
1.1 Kader 5
1.2 Leeswijzer 5
2 Cultuurhistorische karakteristieken 7
2.1 Methodiek 7
2.2 Kenmerken en waarden 7
3 Korte gebiedsbiografieën 29
3.1 Inleiding 29
3.2 Misterweg 30
3.3 Tuunterveld 40
3.4 Elinksveld (groot) 52
4 Gebiedsbeoordelingen 63
4.1 Inleiding en methodiek 63
4.2 Scores 64
4.3 Toelichting 65
5 Conclusies en adviezen 68
5.1 Conclusies 68
5.2 Adviezen 68
Literatuur 71
Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices 72

1 Inleiding

1.1 Kader

1.1.1 Inleiding

De gemeente Winterswijk werkt aan een verkenning naar geschikte locaties voor een nieuw te ontwikkelen bedrijventerrein (ca 15-18 hectare [1]) waar zij voor het komende decennium wil voorzien in ruimte voor nieuwvestiging van lokale bedrijvigheid. Een eerste locatiekeuze-onderzoek door BRO in opdracht van de gemeente Winterswijk bracht het aantal potentiële locaties van veertien [2] terug tot drie: Misterweg, Tuunterveld en Elinksveld (groot).[3] In dit rapport vergelijken we deze locaties op het gebied van aardkundige waarden, archeologische waarden en verwachtingen, landschappelijke waarden en historisch-bouwkundige waarden.

1.1.2 Plangebieden

De plangebieden Misterweg, Tuunterveld en Elinksveld (groot) liggen respectievelijk ten zuidwesten, westen en zuidoosten van de huidige bebouwde kom van Winterswijk. Tuunterveld sluit direct op de kern aan, Elinksveld ten dele en Misterweg ligt in zekere zin ‘los in het landschap’. De plangebieden hebben de volgende omvang:

- Misterweg: 17,08 hectare
- Tuunterveld: 22,44 hectare
- Elinksveld (groot): 29,56 hectare

Deze omvang betekent ook, dat er verschillen bestaan in welke mate de begrensde plangebieden voor bedrijvigheid bestemd gaan worden. In het geval van Misterweg zou het om vrijwel het hele terrein gaan, in het geval van Elinksveld om ongeveer de helft van het plangebied. De aangegeven begrenzingen zijn indicatief en liggen niet vast: het zijn ‘zoekzones’.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we de verschillende plangebieden vanuit de vier disciplines (aardkunde, archeologie, cultuurlandschap, bouwkunst) op basis van het bronnenmateriaal dat beschikbaar is. Vervolgens werken we deze korte beschrijvingen uit tot verhalen over de plek, in de vorm van drie beknopte landschapsbiografieën (hoofdstuk 3). Daarna beoordelen we vanuit een erfgoedperspectief de drie plangebieden: in welke mate komt het erfgoed in de knel als hier een bedrijventerrein ontwikkeld zou moeten worden (hoofdstuk 4). Het laatste hoofdstuk bevat de conclusies en een aantal (ontwerp)adviezen.

[1] 15 hectare is mondeling door de gemeente Winterswijk gecommuniceerd, 18 hectare wordt vermeld in het rapport van BRO (BRO 2020).
[2] De dertien in het rapport benoemde locaties en de afzonderlijk beoordeelde variant ‘Elinksveld (groot)’.
[3] BRO 2020

Figuur 1. Ligging van de drie onderzochte plangebieden.

2 Cultuurhistorische karakteristieken

2.1 Methodiek

Winterswijk beschikt over een aantal goede en gedetailleerde basisbronnen voor het uitvoeren van een cultuurhistorische verkenning als deze. Het betreft een kartering van terreinvormen, een inventarisatie van aardkundig waardevolle terreinen, een inventarisatie van bekende archeologische waarden en een model van archeologische verwachtingen [4], een kartering en waardering van cultuurlandschappen, een inventarisatie van landschapselementen [5] en een vlakdekkende inventarisatie van waardevolle bouwkunst, al dan niet beschermd, met daarin een waardering.[6]

In het kader van dit rapport is dit materiaal in een GIS verzameld en waar nodig technisch bijgewerkt.[7] Er hebben geen aanvullende inventarisaties of waarderingen plaatsgevonden, met uitzondering van een herwaardering voor landschap.

Per gebied is een aantal verduidelijkende kaartbeelden toegevoegd. Het gaat om:

- **aardkunde**: kaartbeeld van terreinvormen en aardkundige waarden (als figuur, bij de betreffende paragraaf);
- **archeologie**: kaartbeeld van archeologische waarden en verwachtingen (als figuur, bij de betreffende paragraaf);
- **landschap & bouwkunst**: kaartbeeld van de landschappelijke kenmerken en historisch-bouwkundige waarden (als kaartbijlage);
- **landschap & bouwkunst**: kaartbeeld van de historisch-landschappelijke waardering, volgens de cultuurhistorische waardenkaart (aan het einde van dit hoofdstuk, met de drie plangebieden op één kaart);
- **landschap & bouwkunst**: kaartbeeld van de herwaardering van historisch landschap (aan het einde van dit hoofdstuk, met de drie plangebieden op één kaart);
- **landschap & bouwkunst**: kaartbeeld van de NSW-landgoederen [8] rond het plangebied (aan het einde van dit hoofdstuk, met de drie plangebieden op één kaart).

2.2 Kenmerken en waarden

2.2.1 Misterweg

Aardkunde

Het plangebied aan de Misterweg wordt gekenmerkt door een welvend dekzandlandschap, waarin enkele dekzandlaagten aanwezig zijn. In het gebied bevinden zich geen bijzondere aardkundige waarden; de dichtstbijzijnde waarde ligt 165 meter ten noordoosten van het terrein en betreft een

[4] Boshoven & Keunen 2020; Willemse 2017
[5] Keunen & Neefjes 2018
[6] Aanlevering als ruwe data door MAB aan RAAP, augustus 2017
[7] De kaart met terreinvormen en de archeologische waarden- en verwachtingskaart dateerden in essentie uit 2016 en waren destijds in het pakket MapInfo opgemaakt. De opmaak is daarom grotendeels gereproduceerd in QGIS.
[8] Landgoederen, gerangschikt onder de Natuurschoonwet.

terreindepressie/breukzone aan de Bessinkgoorweg (GEA-ID 7 [9]). Aan de overzijde van de Misterweg, achter de bedrijfsgebouwen van Obelink, is op 225 meter afstand de groeve De Vlijt gesitueerd, een kleigroeve in afzettingen die in het Oligoceen gevormd zijn (GEA-ID 1). Een kleine 300 meter naar het zuiden ligt de terrasrand van het Groote Veld, ten oosten van een smeltwatergeul (GEA-ID 6).

Archeologie

In het plangebied zijn geen archeologische waarden bekend. De dichtstbijzijnde bekende waarde met een relatie tot dit landschap is die van pannenbakkerij De Vlijt, een nieuwetijdse industriële locatie, op 300 meter ten oosten van het plangebied. Andere bekende waarden liggen verder weg. Het plangebied zelf kent door zijn relatieve onaantrekkelijkheid voor vroegere bewoning een middelmatige verwachting voor de dekzandwelvingen (profieltype 6) en een lage verwachting voor de laagten (profieltypen 7 en 8). In het oostelijk deel van het plangebied is een perceel vergraven, waardoor eventuele archeologische resten aangetast kunnen zijn.

Figuur 2. De structuur van de heideontginning is nog goed herkenbaar (foto: RAAP, 20 november 2020).

Cultuurlandschap

Het plangebied ligt volledig in een jonge heideontginning (Histland-code hn1; figuur 2). De ontginning heeft in de cultuurhistorische waardenkaart een middenwaarde gekregen (zie figuur 20). Voor de

[9] Deze codes verwijzen naar het GIS bij Willemse 2017.

heideontginning als geheel kunnen we die beoordeling volgen, maar specifiek voor het plangebied en de zone ten oosten en noorden ervan zouden we die waardering naar boven willen bijstellen. Het gebied ten westen van het plangebied scoort aanzienlijk lager op historisch-landschappelijke kwaliteit, waardoor in de waardenkaart het gebied als geheel op een middenwaarde is uitgekomen. Het plangebied en omgeving dankt zijn hoge waardering aan de hoge mate van gaafheid van de heideontginning, waaronder de aanwezigheid van de bosjes en houtsingels, in combinatie met de aanwezigheid van historische bebouwing langs de Misterweg en Bessinkgoorweg.

In het plangebied ligt een tweetal historische singels; aan het plangebied grenzen enkele historische bosjes. Daarnaast ligt het plangebied ingeklemd tussen twee historische routes. Eén ervan dateert van vóór 1832, de Misterweg, de oude uitvalsweg richting Bredevoort. Deze werd bij de verdeling van de marke in het nieuwe patroon opgenomen. De Bessinkgoorweg is in het kader van die verdeling nieuw aangelegd (figuur 3). Zijn rechte verloop is karakteristiek voor de ontginningsstructuur van de vroegere markegronden. De Bessinkgoorweg is de opvolger van een oud heidepad, dat 50 meter zuidelijk van de huidige weg door het plangebied liep. Twee verdwenen kruisgewijze verbindingen tussen Misterweg en Bessinkgoorweg raken net nog aan het westelijk deel van het plangebied. Deze wegen werden bij de ontginning opgeheven.

Figuur 3. De Bessinkgoorweg, een karakteristiek zandpad (foto: RAAP, 20 november 2020).

Door het plangebied loopt, nu niet meer herkenbaar, de vroegere markengrens Miste-Corle – Dorpbuurt.

Bouwkunst

Aan de Misterweg ligt binnen het plangebied enige waardevolle lintbebouwing. Het gaat om de complexjes Misterweg 194-200 en Misterweg 182-192.[10]

Misterweg 194-200 betreft een blok van vier geschakelde arbeiderswoningen in traditionele stijl van één bouwlaag met een zolderverdieping (figuur 4). Het blokje is gebouwd ten behoeve van de steenfabriek aan de overzijde van de Misterweg. Het complex heeft een dwars geplaatst zadeldak met afsteek achter en een dekking van gesmoorde oud-Hollandse pannen. De bakstenen voorgevel heeft een gepleisterde plint en segmentbogen boven de gevelopeningen. Per woning is er een ingang met bovenlicht en twee vensters. Details daarvan zijn veelal gewijzigd. De zijgevels hebben gewijzigde details en houten topgevels. Het blokje heeft een positieve waardering en is van enig belang vanwege karakteristieke bouwtype, gaafheid van hoofdvorm, materiaalgebruik en gevelindeling, en van belang vanwege de beeldbepalende ligging aan de doorgaande weg. In relatie tot andere woningen en de relicten van de steenfabriek is er een ensemblewaarde. Het complex dateert uit de periode 1900-1920.

Figuur 4. Een blokje arbeiderswoningen met een positieve waardering (foto: RAAP, 20 november 2020).

Misterweg 182-192 is een blok van zes geschakelde arbeiderswoningen van één bouwlaag met een zolderverdieping (figuur 5). Het werd net als het voorgaande blokje gebouwd in relatie tot de aangrenzende steenfabriek. Het schilddak is dwars geplaatst en heeft een afsteek achter en een

[10] Notitie 'Stand van zaken cultuurhistorische inventarisatie buitengebied Gemeente Winterswijk, d.d. 3 november 2016'.

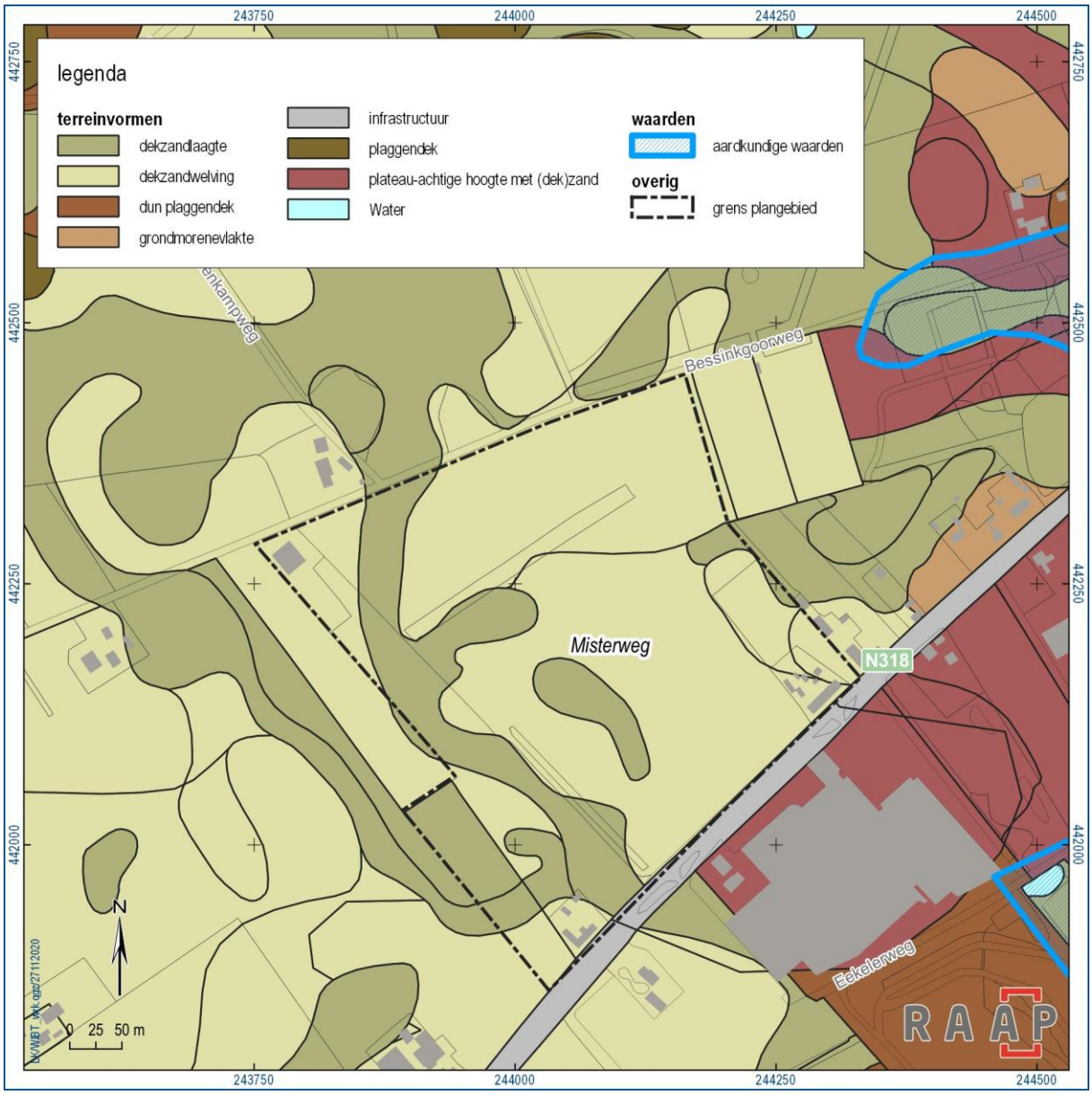
dekking van gesmoorde oud-Hollandse pannen. Op het voorschild staat per woning een dakkapel met een zadeldakje en houten topgevel. De ramen zijn vernieuwd. De gevels zijn van baksteen, hebben een gepleisterde plint en kennen speklagen en accentstenen in segmentbogen boven vensters en ingangen. Deze ingangen zijn voorzien van enkelruits ramen en deuren met bovenlichten. Het blok kent een hoge waardering en ontleent die waarde aan het karakteristieke bouwtype, de gaafheid van de hoofdvorm, het materiaalgebruik, de gevelindeling en diverse details. In relatie tot andere woningen en de relicten van de steenfabriek is er een ensemblewaarde. Het complex dateert uit 1899.

Figuur 5. Een blokje arbeiderswoningen met een hoge waardering (foto: RAAP, 20 november 2020).

Waardevolle bebouwing buiten - maar in de directe nabijheid van het plangebied - betreft Misterweg 180-180a (woonhuis uit 1898, relatie met steenfabriek), Misterweg 176-178 (arbeiderswoningen uit 1924, relatie met steenfabriek), Bessinkgoorweg 6/Mollenkampweg 10 (boerderij Berkhof, 1940) en daarnaast een hooiberg op Misterweg 202.

Kaarten Misterweg

Figuur 6. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Misterweg.

Figuur 7. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Misterweg.

Voor de landschappelijke en historisch-bouwkundige kenmerken en waarden, zie kaartbijlage 1 en figuur 20, figuur 21 en figuur 22.

2.2.2 Tuunterveld

Aardkunde

Het plangebied Tuunterveld ligt in een reliëfrijk dekzandlandschap ten westen van de akkercomplexen rond de dorpskern van Winterswijk. In het centrale deel bevindt zich een dekzandwelving, waarop in het zuidwesten een kleine dekzandrug aansluit. Het geheel wordt omgeven door een zone met dekzandlaagten. Ook naar het noorden toe gaat het landschap over naar dekzandwelvingen met enkele kleinere dekzandkoppen. Ten oosten en zuiden van het plangebied liggen plateau-achtige resten met

dekzand daarop, deels afgedekt door een plaggendek. Ook centraal in het plangebied is een klein deel van de welvingen door een plaggendek afgedekt.

In het plangebied liggen geen aardkundige waarden. De dichtstbijzijnde waarde ligt 150 meter naar het zuiden, in de vorm van een groeve met miocene afzettingen (GEA-ID g). Direct daarachter ligt de eerder besproken terreindepressie/breukzone aan de Bessinkgoorweg (GEA-ID 7).

Archeologie

Uit het plangebied zelf zijn geen archeologische waarden bekend. Honderd meter ten noorden van het plangebied is bij booronderzoek een vondst gedaan die grof op de periode mesolithicum – ijzertijd gedateerd wordt. Historische nederzettingslocaties met een archeologische potentie liggen eveneens (ver) buiten het plangebied, te weten boerderij Larenberg (300 meter) en boerderij Bolthof (300 meter).

Het onderliggende landschap leidt tot de conclusie dat het gebied voor wat betreft de dekzandhoogten en de met plaggendekken afgedekte delen een hoge verwachting kent, voor de dekzandwelvingen een middelmatige verwachting en voor de laagten een lage verwachting.

Cultuurlandschap

Het noordelijk en centrale deel van het plangebied wordt als een jonge heideontginning in scholtenstijl (Histland-code: hn1s) gekenmerkt. Karakteristiek is de afwisseling tussen open ruimten en bosjes, net als het feit dat het landschap vrijwel onbebouwd is. Die bosjes liggen overwegend ten noordwesten en westen van het plangebied. Het zuidelijk deel van dit plangebied wordt gerekend tot de broekige kampontginningen (Histland-code kn1c). Het is dicht bebouwd geraakt, maar heeft nog wel steeds kenmerkende kleinschalige landschapsstructuren. De noordelijke jonge heideontginning heeft een hoge waarde, de zuidelijke broekige kampontginning is vooral door de dichte bebouwing ‘van waarde’ (zie figuur 20). Voor een wat kleiner zuidelijk deel (een deel dus van de broekige kampontginning) kunnen we de waardering volgen, voor het vergrote noordelijk deel (het resterende deel van de broekige kampontginning en de jonge heideontginning) zouden we deze willen bijstellen naar een middenwaarde. Dat heeft er vooral mee te maken dat de waardering van dit deelgebied in de waardenkaart naar boven is getrokken door het aangrenzende gebied, ten westen en noordwesten van het plangebied. In het plangebied zelf is het landschap echter voornamelijk open en is er een sterke invloed op het landschapsbeeld door de naburige bebouwde kom en rondweg.

Figuur 8. Resterende houtsingels in het oostelijk deel van het plangebied Tuunterveld (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 9. De grote openheid van het centrale en noordoostelijk deel van het plangebied (foto: RAAP, 20 november 2020).

Aan structuren bevinden zich nog enkele perceelsscheidende groenstructuren in het noordelijk deel en rond het grote perceel in het westen. Nog enigszins herkenbaar is het verlengde van de Spreeuwstraat, een weg van vóór 1832, alhoewel die weg goeddeels bij het aangrenzende agrarisch perceel gevoegd is. Het verlengde ervan voorbij de knik, overgaand in het zuidelijk deel van de Sibbinkweg, is na 1850 aangelegd. De ‘Spreeuwstraat’ liep eertijds nog als pad over de heide in westelijke richting verder en vertakte zich nog binnen het plangebied. Van dat verlengde en vertakkingen is door de heideontginningen niets bewaard gebleven.

Bouwkunst

In het plangebied zelf is geen waardevolle bouwkunst aanwezig. Direct tegen de grens van het plangebeid en visueel-ruimtelijk onderdeel van dit gebied is de boerderij Mentinkweg 1. Het gaat om een boerderij uit 1920 met de naam Boethe Pleats (figuur 10). Vanaf de Mentinkweg is een relatie met het plangebied echter slechts beperkt beleefbaar.

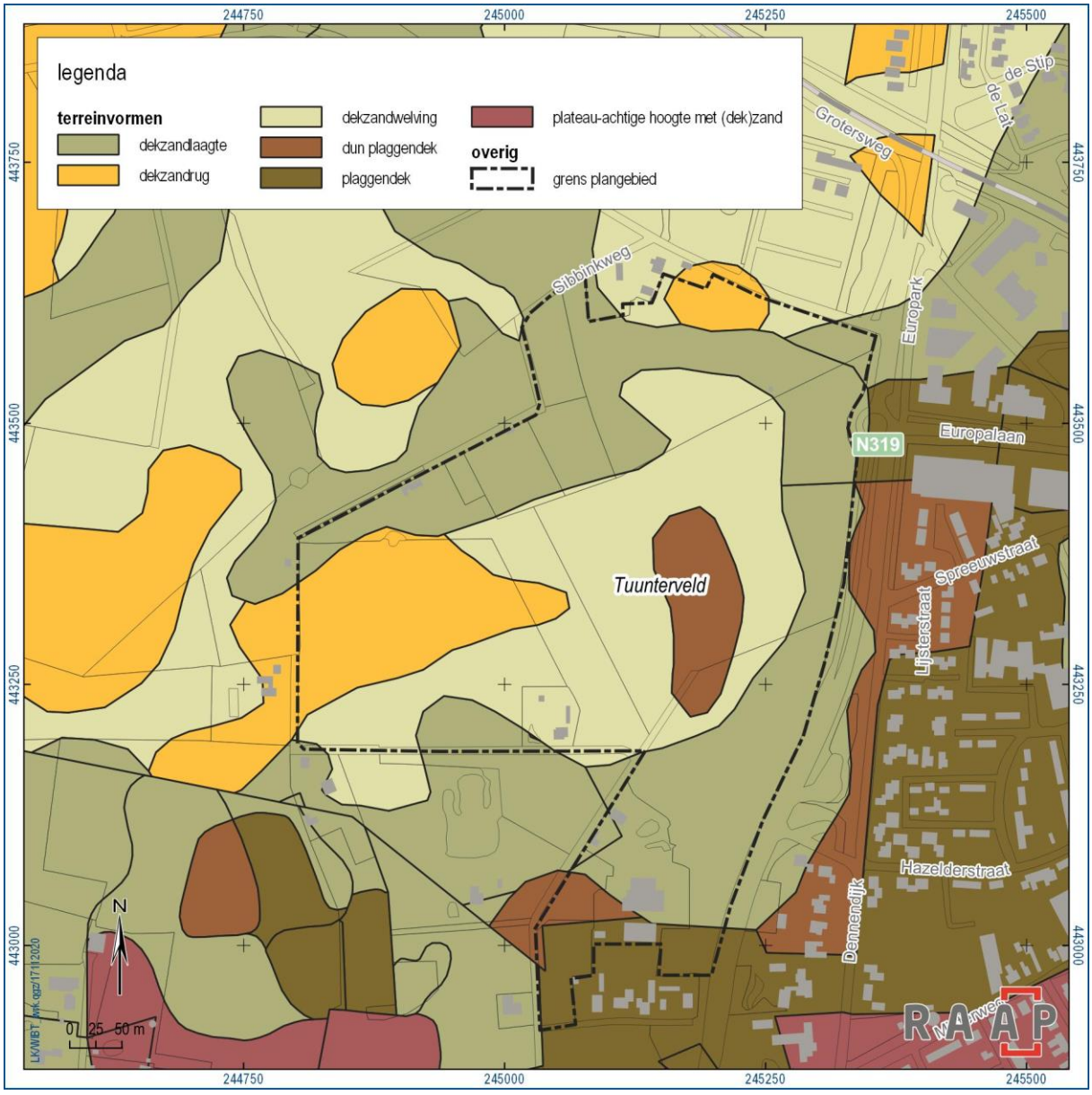

Figuur 10. Het erf Boethe Pleats, net buiten het plangebied (foto: RAAP, 20 november 2020).

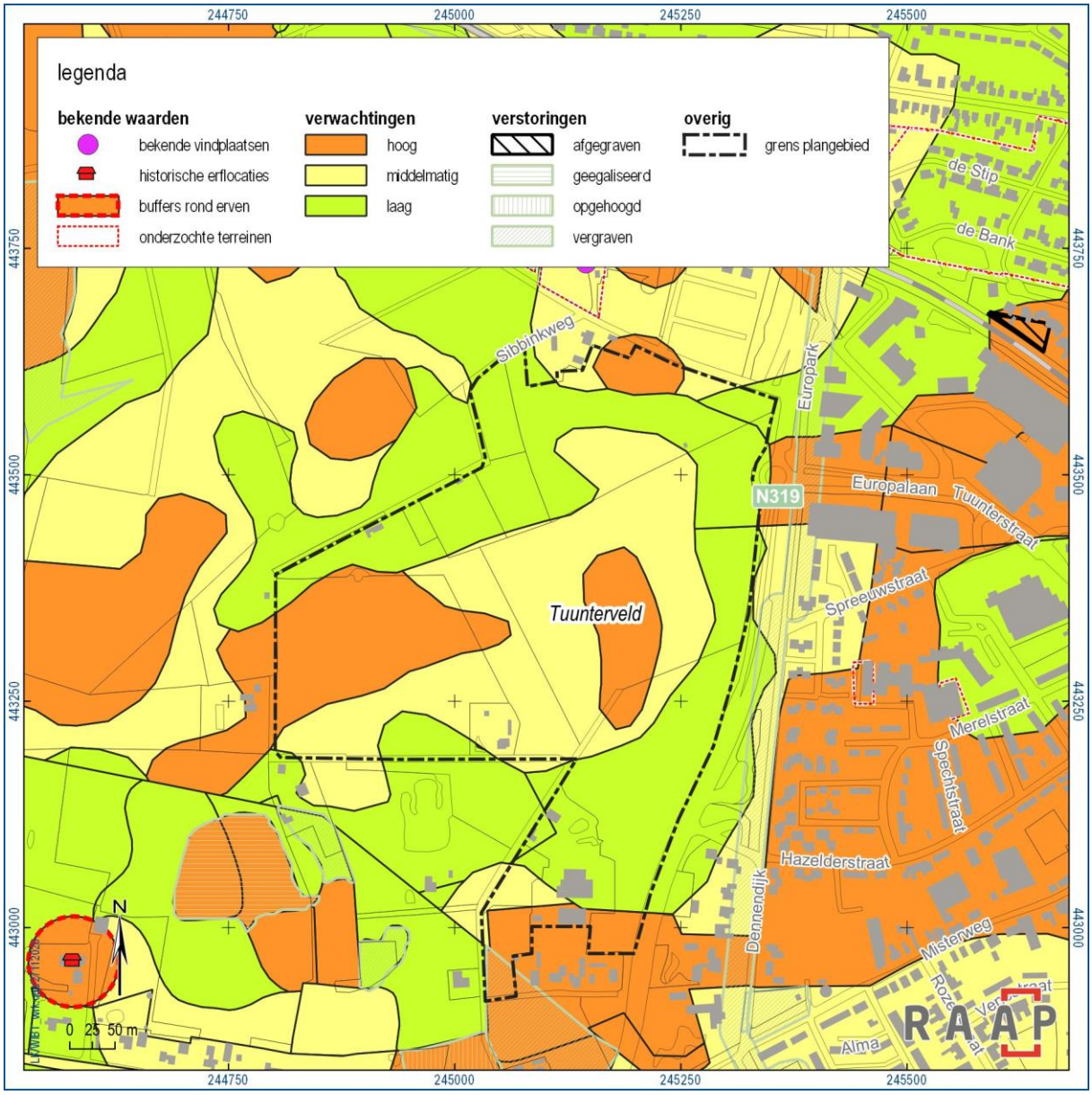
De kleine boerderij is in traditionele stijl gebouwd en bevat neo-renaissance-elementen. Het heeft hoge zijgevels met een woon- en stalgedeelte onder één zadeldak, met daarop gesmoorde pannen, en houten windveren. De gevels zijn van baksteen en kennen een topgevel voor een houten schot. De voorgevel kenmerkt zich door een decoratieve geleding met kalkzandstenen speklagen en accentstenen in de vensterbogen. Centraal in de voorgevel bevindt zich een ingang met paneeldeur en bovenlicht. Ook aanwezig zijn vensters met vernieuwde roedenramen en beneden luiken.

Gevelsteentjes met de woorden BOETHE en PLEATS zijn in de gevel te vinden. Het bouwwerk kent een positieve waarde vanwege het karakteristieke bouwtype, de gaafheid van de hoofdvorm, het materiaalgebruik, de gevelindeling en diverse details. Het is van belang als markant onderdeel van het historisch cultuurlandschap en de beeldbepalende ligging aan een doorgaande weg. Noemenswaardig, maar visueel-ruimtelijk geen onderdeel van dit landschap, is de hoog scorende Julianaschool, Corleseweg 2, 100 meter ten zuiden van het plangebied. Volgende waardevolle bouwwerken in het landelijk gebieden bevinden zich meer dan 300 meter naar het noordwesten. De boerderij Bolthof (Mentinkweg 3), die nog op de cultuurhistorische waardenkaart van Winterswijk is afgebeeld, is niet meer aanwezig en was bovendien visueel-ruimtelijk van het plangebied gescheiden door een bosperceel.

Kaarten Tuunterveld

Figuur 11. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Tuunterveld.

Figuur 12. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Tuunterveld.

Voor de landschappelijke en historisch-bouwkundige kenmerken en waarden, zie kaartbijlage 2 en figuur 20, figuur 21 en figuur 22.

2.2.3 Elinksveld (groot)

Aardkunde

Het plangebied Elinksveld bestaat grotendeels uit een dekzandlaagte ten noorden van de Boven Slinge en het daaraan grenzende Buskersbos, aan de noordelijke en westelijke randen overgaand naar dekzandwelvingen. Centraal in het gebied ligt in de laagte een enkele dekzandkop, enkele kleine zones met plaggendek (op hoogtes?) en een plateau-achtige hoogte met dekzand. Deze plateau-achtige hoogtes zetten zich buiten het plangebied in westelijke en oostelijke richting voort. Met name in oostelijke richting vinden we een aantal grote hoogten met dikke plaggendekken, de bouwlandkampen

van Brinkheurne. Direct ten noorden van het plangebied vinden we enkele plateau-achtige hoogten, maar dan met tertiaire klei.

In het uiterste zuiden van het plangebied bevindt zich nog een deel van de aardkundige waarde van het Buskersbos in het plangebied (GEA-ID: n.v.t.).

Archeologie

Archeologische vindplaatsen op basis van veldwaarnemingen kennen we niet uit en rondom het plangebied. De meest dichtstbijzijnde en in relatie tot het plangebied relevante vindplaats is die van de havezate Plekenpol en de aangrenzende bleekweide. Wel bevinden zich binnen het plangebied volgens de archeologische waarden- en verwachtingskaart twee historische huisplaatsen, die bekend zijn als Buskers en qua ouderdom waarschijnlijk te plaatsen in de periode 1650-1832.[11]

Aan een groot deel van het plangebied wordt een lage verwachting toegekend. Alleen in het noordoosten is een zone met een middelmatige verwachting te vinden, rondom het westelijke erf Buskers en overlopend in het gebied naar het noorden. Enkele hoogten en zones met plaggendekken kennen een hoge verwachting. Oostelijk van het plangebied loopt deze zone met een hoge verwachting verder door in het oude cultuurlandschap van Brinkheurne.

Cultuurlandschap

Landschappelijk is dit plangebied het meest diverse van de drie. In het uiterste noordwesten vinden we een gebied met broekige kampontginningen (Histland-code: kn1c). Deze zone loopt naar het westen verder door. Het westen van het plangebied bestaat uit beekbegeleidende broeken (Histland-code: kb4), en is feitelijk een aftakking van de Slinge. Neefjes ziet de laagte als een bovenloop van de Whemerbeek, alhoewel deze vanuit geologisch perspectief nooit zo gefunctioneerd lijkt te hebben.[12] Aan de rand daarvan bevindt zich bos op oud cultuurland (Histland-code: kn4), met daarachter een bebouwd erf dat als ‘sterk veranderd landschap’ is geclassificeerd (Histland-code: V). Het oostelijke deel van het plangebied, ten slotte, bestaat uit vochtige kampontginningen in het oude hoevenlandschap (Histland-code: kn1a). Onderdeel hiervan zijn ook de twee erven Buskers. Direct buiten het plangebied, maar als oostelijke visuele rand daarvan functionerend, ligt opnieuw een bosperceel, aangeduid als ‘bos op oud cultuurland’ (Histland-code: kn4) en onderdeel van het Buskersbos. Het plangebied wordt op de cultuurhistorische waardenkaart als ‘van waarde’ gewaardeerd. Na een veldbezoek menen wij deze waardering te moeten bijstellen. Weliswaar is de verkaveling aangepast en is er van de oorspronkelijke verdeling tussen nat en droog weinig meer herkenbaar, toch dragen de aanwezigheid van het Buskersbos, de fraaie Badweg en de historische erven bij aan de herkenbaarheid van het historisch cultuurlandschap. Om die reden stellen we de waardering bij naar een middenwaarde.

Het plangebied wordt doorsneden door een aantal oude, nog bestaande wegen als de Badweg (grotendeels vóór 1832, in het oosten verlegd) en een aantal wegen van ná 1850 in het zuidoosten. De Badweg volgt de oude markengrens tussen Dorpbuurt en Kotten-Brinkheurne. Bij het westelijke erf Buskers, in het beekbegeleidend broek, lag een grachtstructuur, die nu verdwenen is en die vermoedelijk bij een tuinaanleg hoorde.

[11] Het kadastraal minuutplan uit 1832 toont verder een nog kleiner, vermoedelijk jonger erfje in het westen van het plangebied.
[12] Keunen 2020

Figuur 13. Het Zonnehuis aan de Badweg (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 14. Het agrarisch land bij de westelijke boerderij Buskers (Buskershof) is als paardenwei in gebruik. Rechtsachter is het erf Buskersbosch ofwel Nieuw Buskers nog zichtbaar (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 15. Zicht op het plangebied vanaf de Kottenseweg (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 16. Direct grenzend aan het noordelijk deel van het plangebied ligt al een klein bedrijventerrein, voortgekomen uit een houthandel (foto: RAAP, 20 november 2020).

De beeldbepalende historische groenstructuren in en rond het plangebied zijn hoofdzakelijk het Buskersbos in het zuiden en zuidoosten en het kleinere bos aan de Badweg. Daarnaast is er nog enige laanbeplanting langs de hiervoor genoemde historische wegen aanwezig, waarvan die van de Badweg het meest prominent is.

Bouwkunst

De twee hiervoor genoemde erven Buskers kennen geen bebouwing meer die aan de minimale kwaliteit voor de uitgevoerde bouwkunstinventarisatie voldeed. Wel aanwezig binnen het plangebied zijn de waardevolle panden Kottenseweg 98 (figuur 17) en Kottenseweg 114.

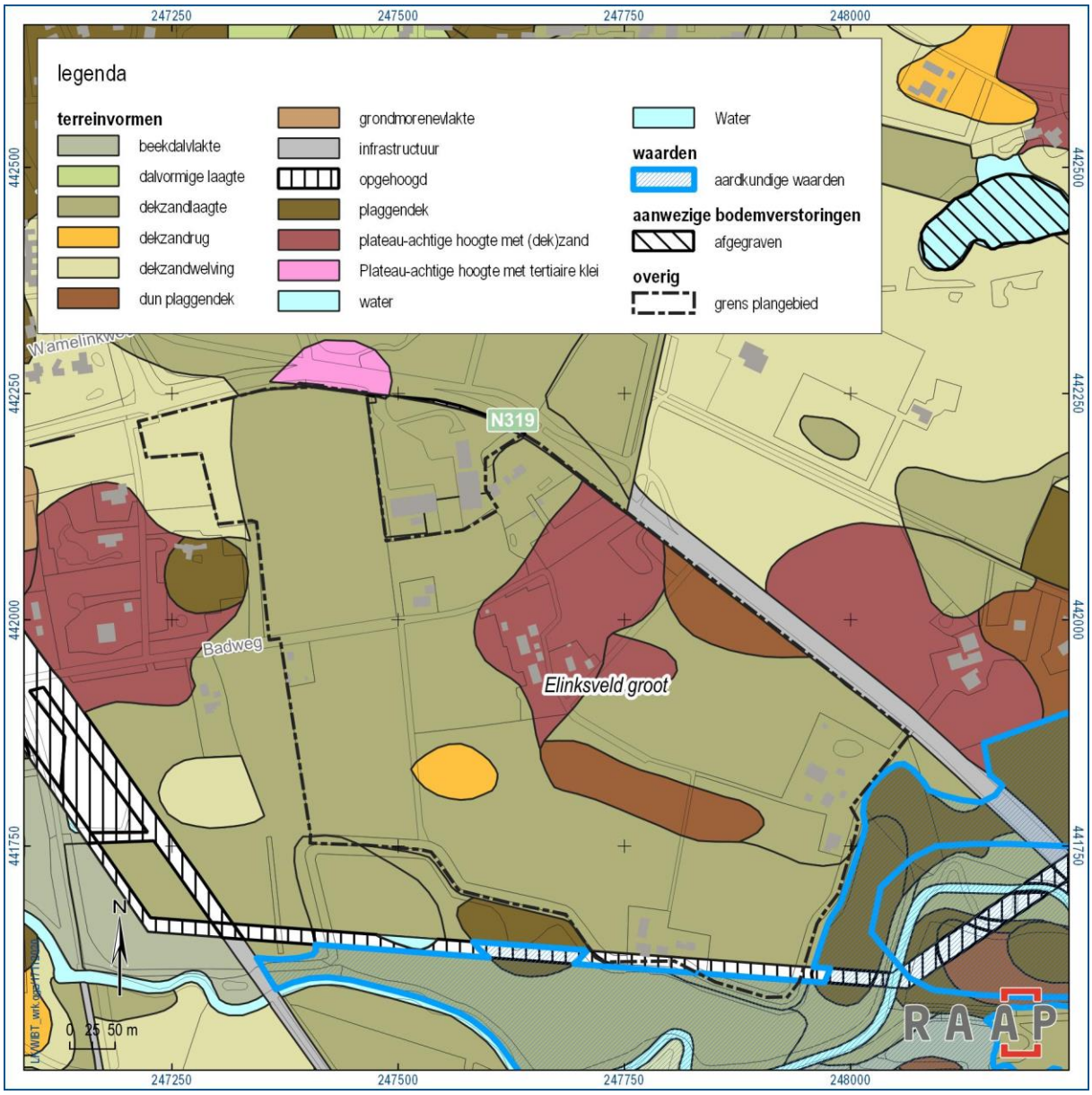
Figuur 17. Het woonhuis Kottenseweg 98 (foto: RAAP, 20 november 2020).

Kottenseweg 98 is een woonhuis uit 1928, gebouwd in zakelijke stijl met elementen van de Amsterdamse school. Het is een grote villa op een samengestelde plattegrond, met één à twee bouwlagen onder een complex opgezet schilddak met afsteken, steekkappen en houten overstekken. Op het dak liggen gesmoorde tuiles-du-Nord. De villa kent bakstenen gevels in Vlaams verband, en gevelopeningen met houten kozijnen onder gemetselde rollagen. De hoofdingang met luifel bevindt zich in de rechter zijgevel, en kent een risalerend gedeelte met topgevel onder een mansardedak. De voorgevel bevat verder een erker. Het pand heeft een hoge waarde vanwege zijn karakteristieke bouwtype, gaafheid van de hoofdvorm, materiaalgebruik, gevelindeling en diverse details, en is verder van belang vanwege de beeldbepalende ligging aan de doorgaande weg.

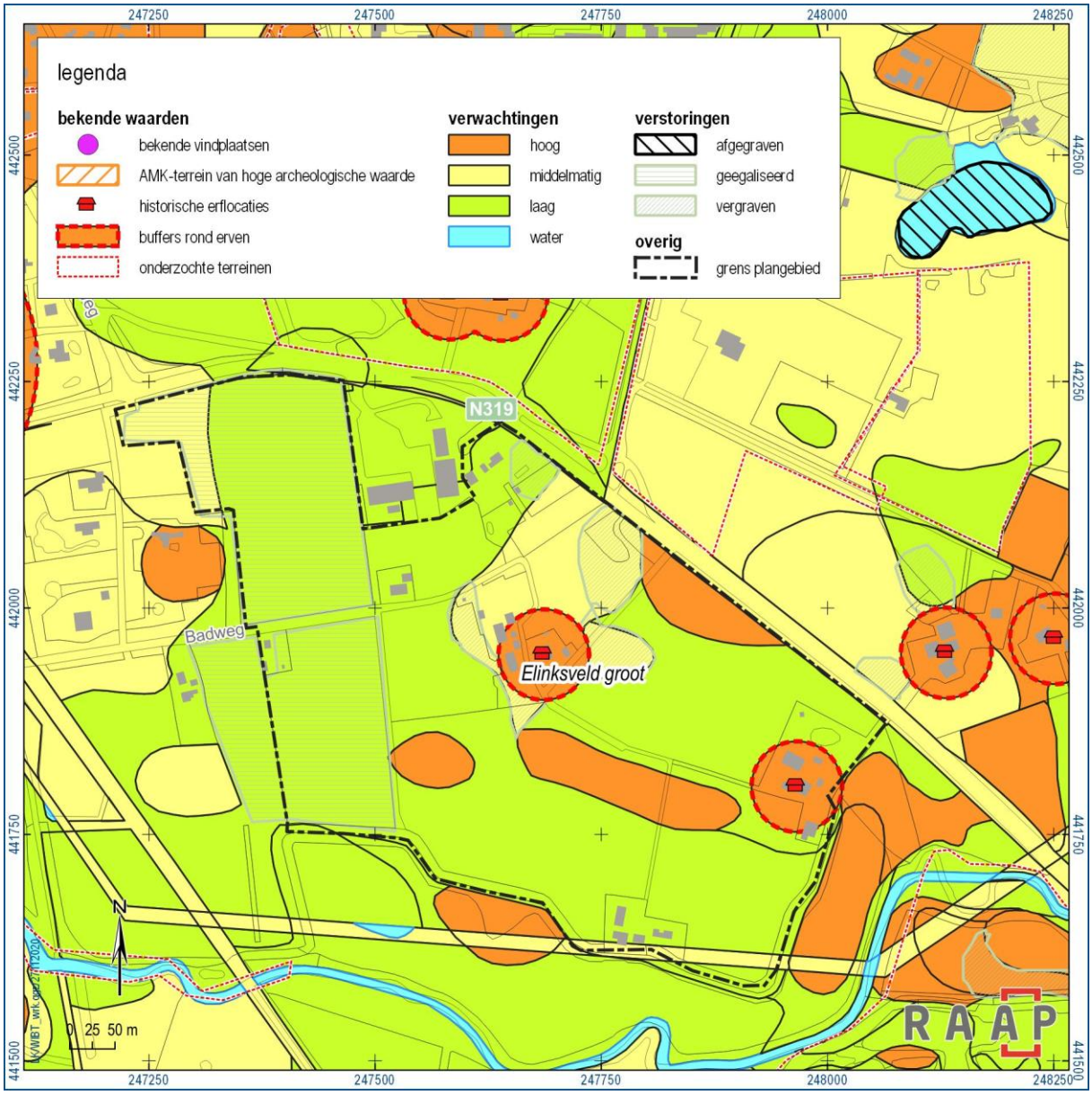
Kottenseweg 114 betreft een hallehuisboerderij uit 1900-1920 met een schoppe uit de 19e eeuw. De traditioneel gebouwde boerderij heeft een middenlangsdeel en hoge zijgevel met krimp bij het woongedeelte. Het zadeldak kent gesmoorde pannen en houten windveren met dakoverstek. Aan de voorzijde bevindt zich een makelaar en houten voorschotje in de top. De bakstenen gevels kennen T-ramen in het woongedeelte en luiken onder segmentbogen. Geveldetails in de zijgevel van het bedrijfsgedeelte zijn gewijzigd. De schoppe is van het hallehuistype met deels houten, deels vernieuwde bakstenen gevels en met pannen gedekt zadeldak. De houten topgevels hebben windveren. Beide bouwwerken op dit erf zouden een oudere kern kunnen bevatten. Beide panden hebben een hoge waarde vanwege het karakteristieke streekeigen bouwtype, de gaafheid van de hoofdvorm, het materiaalgebruik, de gevelindeling en diverse details. Het is van belang als markant onderdeel van het historisch cultuurlandschap, de beeldbepalende ligging en het erfensemble.

Direct buiten het plangebied, maar visueel-ruimtelijk ermee verbonden, ligt het erf Hoitink (Kottenseweg 87) met een 19e-eeuwse boerderij en schoppe. Daarachter ligt nog Kottenseweg 89, met een waardevolle 19e-eeuwse schoppe. Deze drie gebouwen hebben allemaal een hoge architectuurhistorische waarde.

Kaarten Elinksveld (groot)

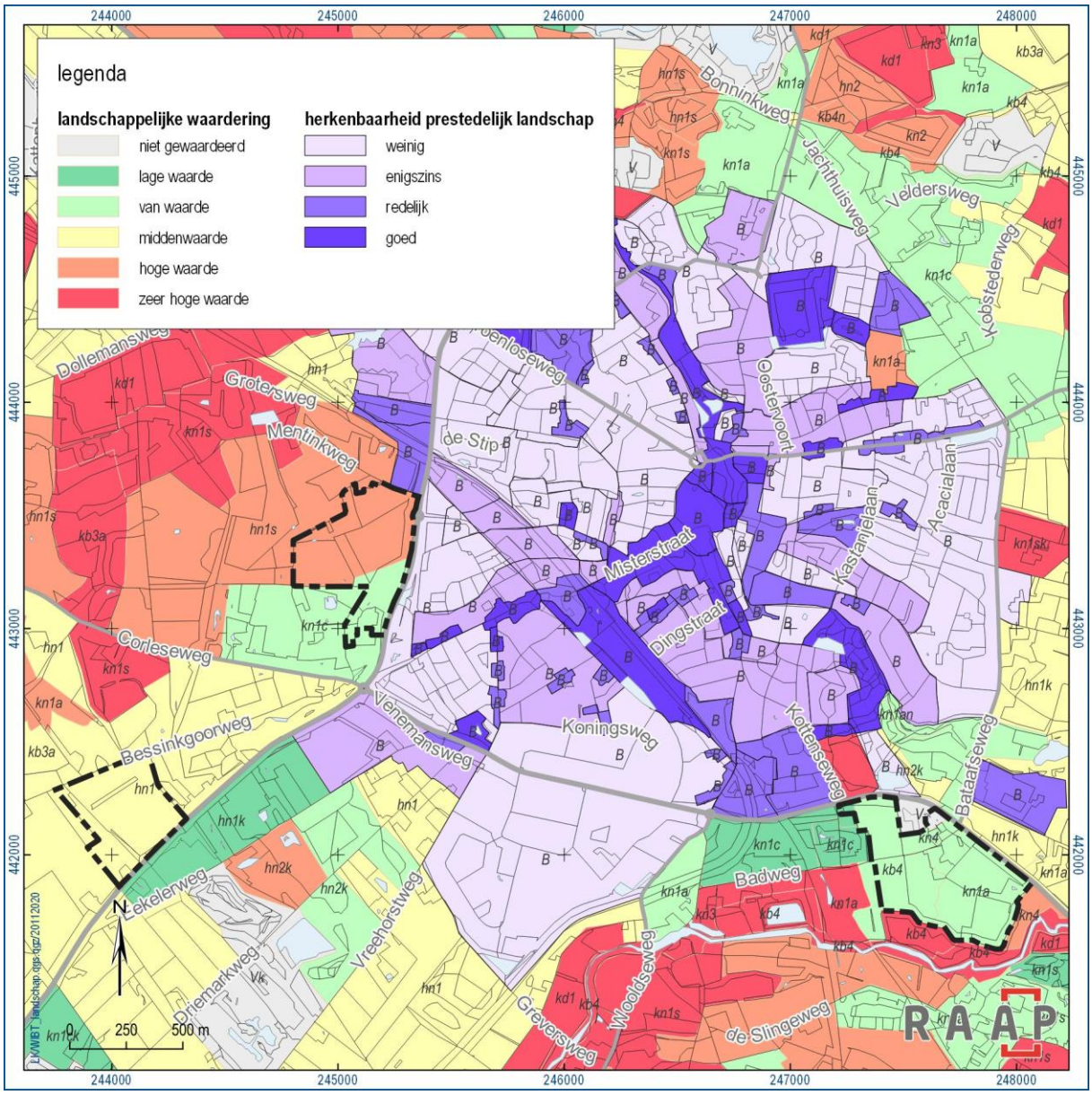
Figuur 18. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Elinksveld (groot).

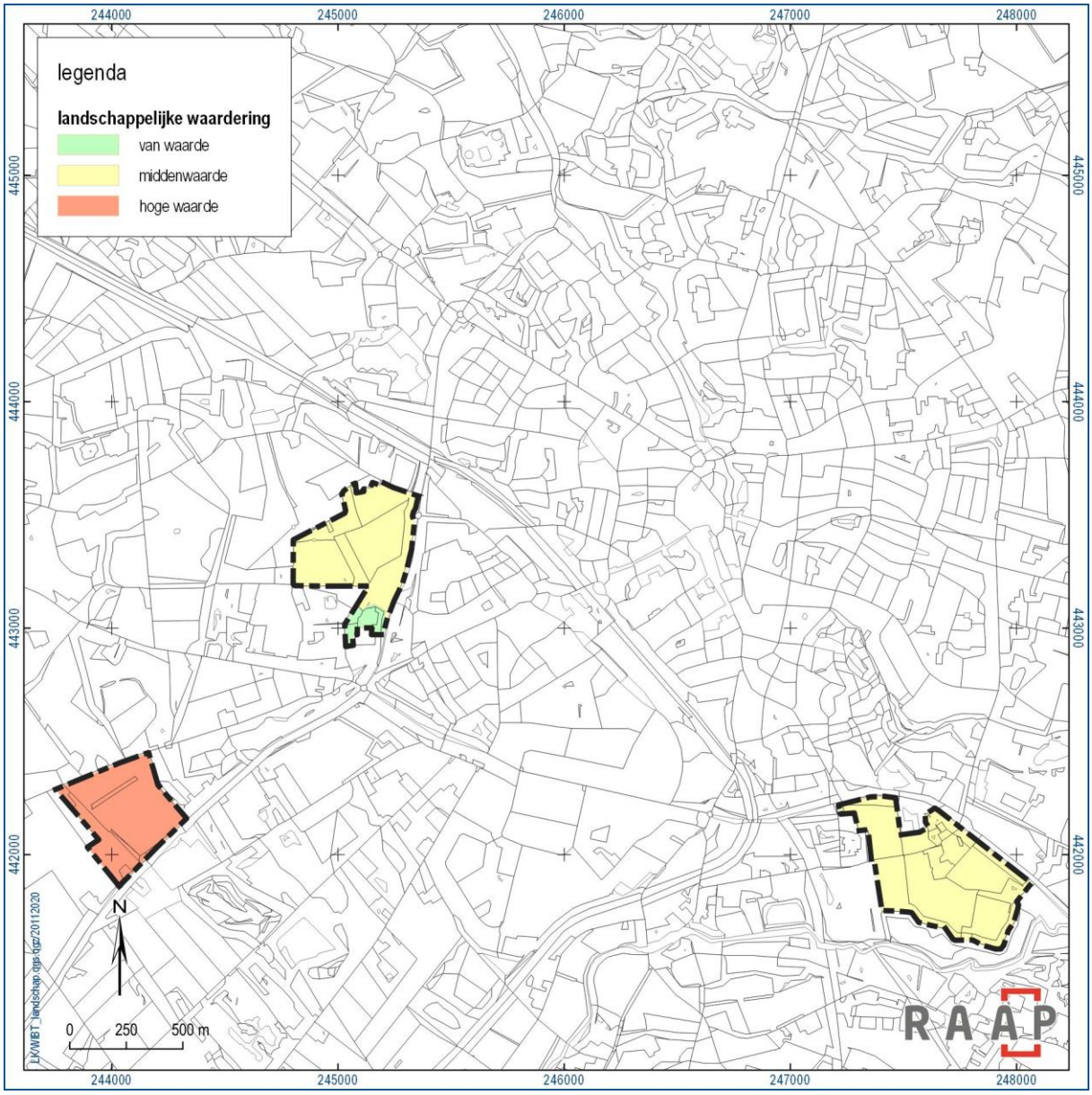
Figuur 19. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Elinksveld.

Voor de landschappelijke en historisch-bouwkundige kenmerken en waarden, zie kaartbijlage 1 en figuur 20, figuur 21 en figuur 22.

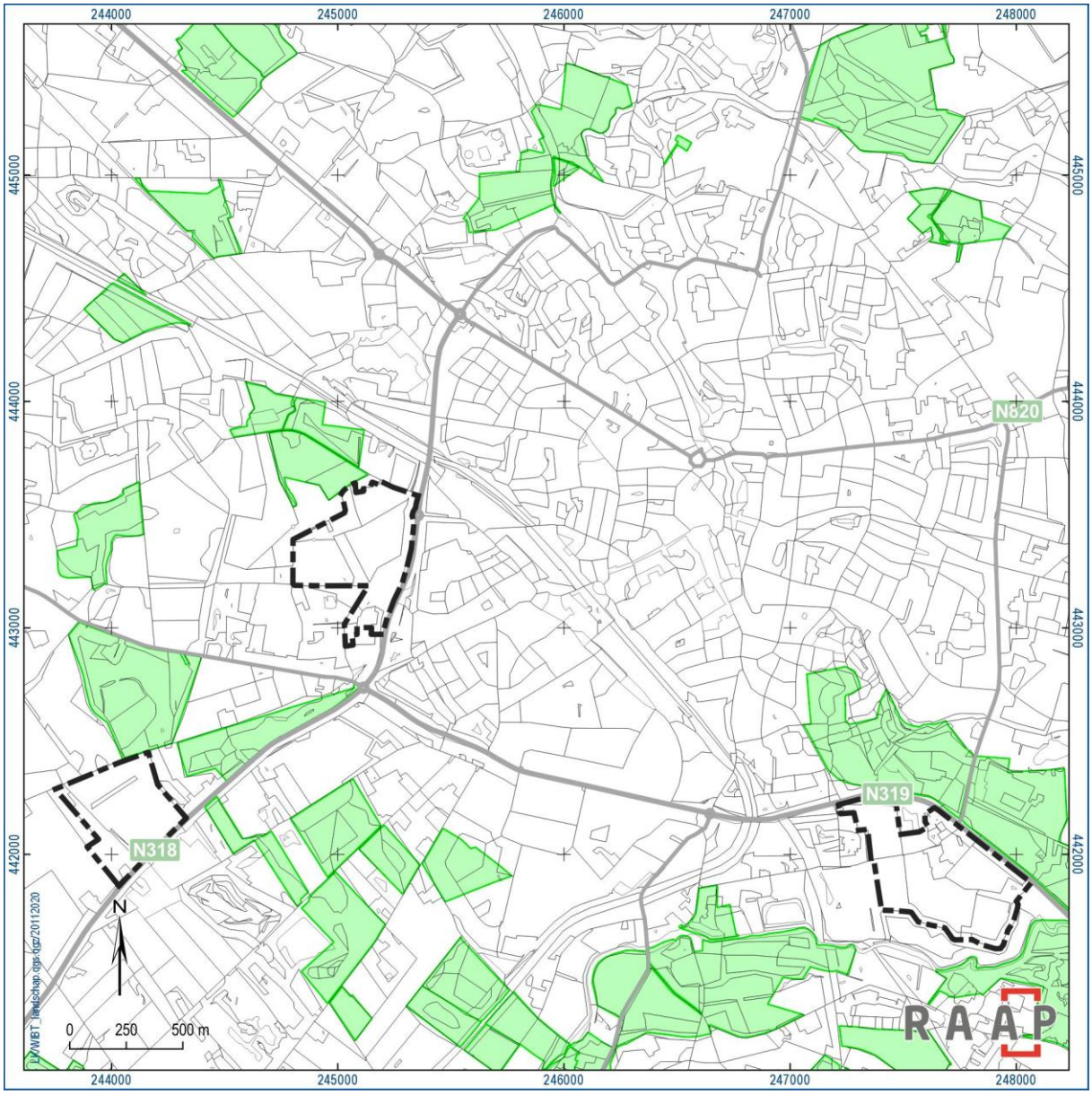
Kaarten waardering cultuurlandschap

Figuur 20. Waardering van de aanwezige cultuurlandschappen, op basis van de gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaart. Met name voor Tuunterveld en Misterweg van belang: grotere historisch homogene landschapseenheden, zoals aaneengesloten heideontginningen, hebben op deze kaart één waardeoordeel gekregen, ondanks het feit dat er binnen die eenheden gavere en minder gave delen kunnen voorkomen.

Figuur 21. Herwaardering van de plangebieden op basis van een analyse van de waarden binnen de plangebieden alleen, inclusief de uitstraling van de omgeving op de plangebieden. Soms gaat het om de gaafste onderdelen van een groter geheel (Misterweg), soms juist om de wat minder gave onderdelen (Tuunterveld), waardoor de waardering moet worden bijgesteld. Voor de bijstelling van de waarde van Elinksveld, zie de beschrijving.

Figuur 22. Situering van de NSW-landgoederen rond de kern van Winterswijk.

3 Korte gebiedsbiografieën

3.1 Inleiding

De drie plangebieden hebben elk een heel verschillend karakter en achtergrond. Soms gaat het om oude landschappen, in andere gevallen om relatief jonge ontginningen. De ene keer is de context louter agrarisch, in andere gevallen heeft de industriële ontwikkeling van Winterswijk sterke invloed op de ‘biografie van de plek’ gehad. Hierna zullen we de drie gebieden kort beschrijven. Hoofddoel is het benoemen van de historische dimensie achter de huidige situatie (‘het verhaal van de plek’), om daarmee de betekenis van de plek in het verleden van Winterswijk goed te snappen.

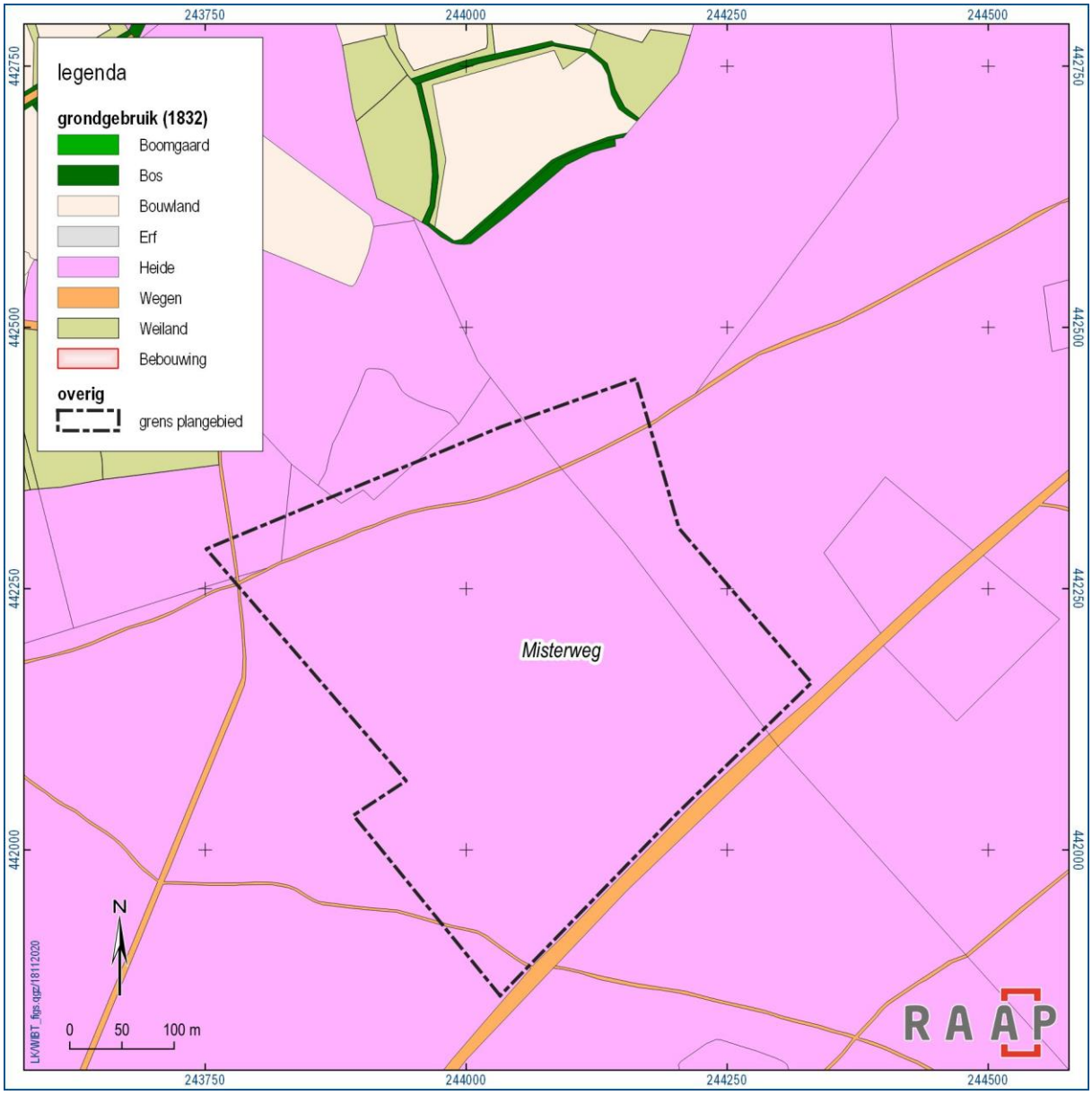
3.2 Misterweg

3.2.1 Een marke als toezichthouder

Figuur 23. Hoogtebeeld van het plangebied (AHN3), met zacht welvend terreinoppervlak in het plangebied.

Het vlakke dekzandlandschap van het plangebied was onderdeel van de uitgestrekte woeste gronden die vanaf de late middeleeuwen door de marke van Miste/Corle en door de marke van Dorp en Dorpbuurt werden beheerd. De grens tussen beide marken liep door het oostelijk deel van het plangebied (zie kaartbijlage 1).

Figuur 24. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS).

Langs de zuidrand van het plangebied liep de oudere, al eerder verbeterde route die Winterswijk via Miste met Bredevoort verbond. Deels parallel daaraan liep de route van Winterswijk naar Corle, niet meer dan een zandpad over de heide. Deze twee routes werden op verschillende plekken door dwarsverbindingen gekruist. Deze webstructuur van paden over de heide zal op zijn minst al wel laatmiddeleeuws geweest zijn. Regelmatig zullen daarbij de paden verschoven zijn, want ze lagen niet vast. Als de weg te slecht begaanbaar werd, reden de karren en paarden langs de bestaande weg, waardoor er een nieuw spoor ontstond.

3.2.2 Intensivering van grondgebruik

De uitgestrekte heide was onmisbaar voor het agrarisch bedrijf. Al in de vroege middeleeuwen werd er waarschijnlijk strooisel verzameld, hout gehaald en werd er vee het fragmentarische (struik)bos ingestuurd. Naarmate de bevolking groeide nam de druk op de vegetatie steeds meer toe. In de late

middeleeuwen, toen de landbouw steeds verder intensiveerde om de groeiende bevolking te voeden, leidde dat enerzijds tot de komst van schaapskuddes die de vegetatie kaalvraten en anderzijds tot de ontwikkeling van de plaggenbemesting. Om die plaggenbemesting mogelijk te maken werden er zoden van de heide gestoken, waardoor minerale zanddeeltjes mee naar de boerenerven werden gevoerd. Terwijl de plantenresten op de akkers verteerden, zorgden de zanddeeltjes voor een geleidelijke ophoging van de akkers met een plaggen- of esdek. De heide verarmde steeds verder, en vanaf een zeker moment groeide er alleen nog schrale vegetatie van heidestruiken en gras. De laatste bomen en struiken zullen toen verdwenen zijn. In de meest extreme situaties leidde dat tot het ontstaan van zandverstuivingen, maar dat is in het plangebied Misterweg niet gebeurd.[13]

3.2.3 Verdeling van de marken

De heide was dus het toneel van een steeds verdere verschraling ten behoeve van het landbouwbedrijf. Dat gold in de 19e eeuw niet minder, maar van rijkswege én door de herenboeren werd er wel aangedrongen op de verdeling van de heide. De reden daarvoor was zowel materieel, als bestuurlijk, als financieel. In grote lijnen kunnen we stellen dat hoe sterker het grootgrondbezit, hoe eerder marken tot verdeling overgingen. In Winterswijk, met zijn scholtenboeren, gebeurde dat relatief vroeg. De marke van Miste en Corle werd in 1839 verdeeld, die van Dorp en Dorpbuurt in 1856.[14]

Figuur 25. Een belangrijke ontwateringsstructuur uit de ontginningsperiode (foto: RAAP, 20 november 2020).

[13] Spek 2004; Neefjes & Willemse 2009
[14] Demoed 1987

3.2.4 Verdeling en ontginning

In de praktijk betekende dat in veel gevallen voorlopig weinig, want een alternatief voor bemesting was er nog niet of nauwelijks. Bij de verdeling van de marke van Miste en Corle lag het grootste deel van het plangebied binnen het perceel heide G 381 van in totaal 16½ hectare. Bij de markeverdeling ontstonden binnen het Miste-Corlese deel van het plangebied de percelen G 1524, G 1526, G 1527, G 1528 en G 1529.[15] Interessant is dat er voor de ontwatering een watergang werd aangelegd, van zuid naar noord door het plangebied. Deze watergang, onlosmakelijk verbonden met het verhaal van het landschap, is nog altijd aanwezig, maar is niet op de cultuurhistorische waardenkaart aangeduid. Ook de verkaveling zoals die in 1839-1841 werd gecreëerd is in het plangebied nog duidelijk herkenbaar.

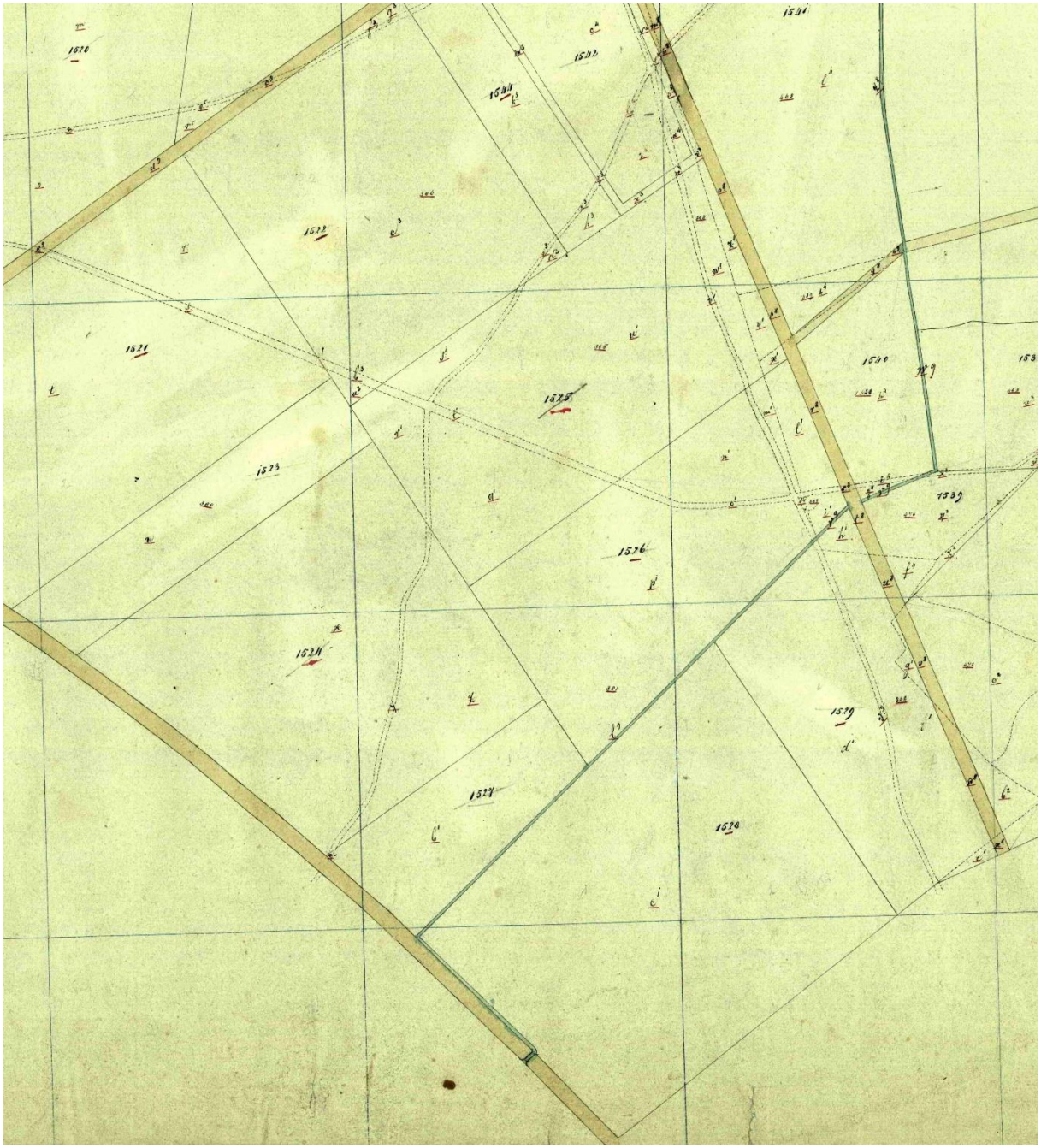

Figuur 26. Houtsingels scheiden nog steeds enkele percelen (foto: RAAP, 20 november 2020).

Toch zou het nog enige tijd duren voor de verkaveling op papier ook in de werkelijkheid werd uitgevoerd. Om dat te illustreren volgen we perceel G 1528, het grote perceel recht tegenover Obelink, door de tijd. Het perceel heide (G 2046), groot 72.780 m², werd in dienstjaar 1862 ontgonnen en verdeeld in drie nieuwe percelen, zijnde G 2355 (dennenbos), G 2356 (heide) en F 2357 (weekhakhout). Opdrachtgever voor de ontginning waren de lokale landbouwers Jan D.J. Roozen en Jan Willem Roozen, op de boerderij Roozen te Miste.[16] Ook in de directe omgeving werd er in

[15] Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie G, nummer 0, blad HA
[16] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 1, artikel 2260

dienstjaar 1862 ontgonnen. Het grote centrale perceel bleef echter woest liggen, intussen met dennenopslag. Het was uiteindelijk notaris Jan Berend Roelvink die tussen de dienstjaren 1907 en 1911 het geheel verwierf en de heide tot wei- en bouwland liet ontginnen. Zijn vrijstelling van grondbelasting daarvoor verviel in dienstjaar 1915.[17] Na de verdeling had het perceel dus nog zeker 65 jaar woest gelegen; er waren alleen wat singeltjes van dennenbos en hakhout aangelegd.

Figuur 27. Kadastrale verdeling na de markenverdeling, 1841. Links de Misterweg, rechts de Bessinkgoorweg. Het onderste deel van de kaart is het plangebied (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie G, nummer 0, blad HA, d.d. 20 augustus 1841).

[17] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 5318

Iets anders ging het aan de overzijde van de markengrens. Na de verdeling van de marke van Dorp en Dorpbuurt verwierf Berend Willem Neijenhuis, *horologemaker* in Winterswijk, in dienstjaar 1861 een tweetal al met hakhout omgeven percelen aan de Misterweg. Het ene perceel bestond grotendeels uit heide, en had een klein hoekje dat al ontgonnen was tot bouwland (H 2409 en H 2410), het andere was nog geheel heide (H 2408).[18] Of de hakhoutsingels nog door de marke of al door de nieuwe eigenaar waren aangelegd, is op basis van de bronnen niet eenduidig te zeggen. Daarna bleven de percelen nog lang beperkt gebruikt. In dienstjaar 1874 werd de boedel gescheiden, en dochter Geertruid Elisabeth Nijenhuis, winkelierster in Winterswijk, werd eigenaresse van het complex. Zij moet zowel de heide- als de bouwlandpercelen vóór een verkoop in dienstjaar 1895 in bos en hakhout hebben omgezet.[19] Ook de volgende eigenaren, Jan Willem en Jan te Voortwis, landbouwers op het Loo in Miste, hielden het bos en het hakhout aan.[20]

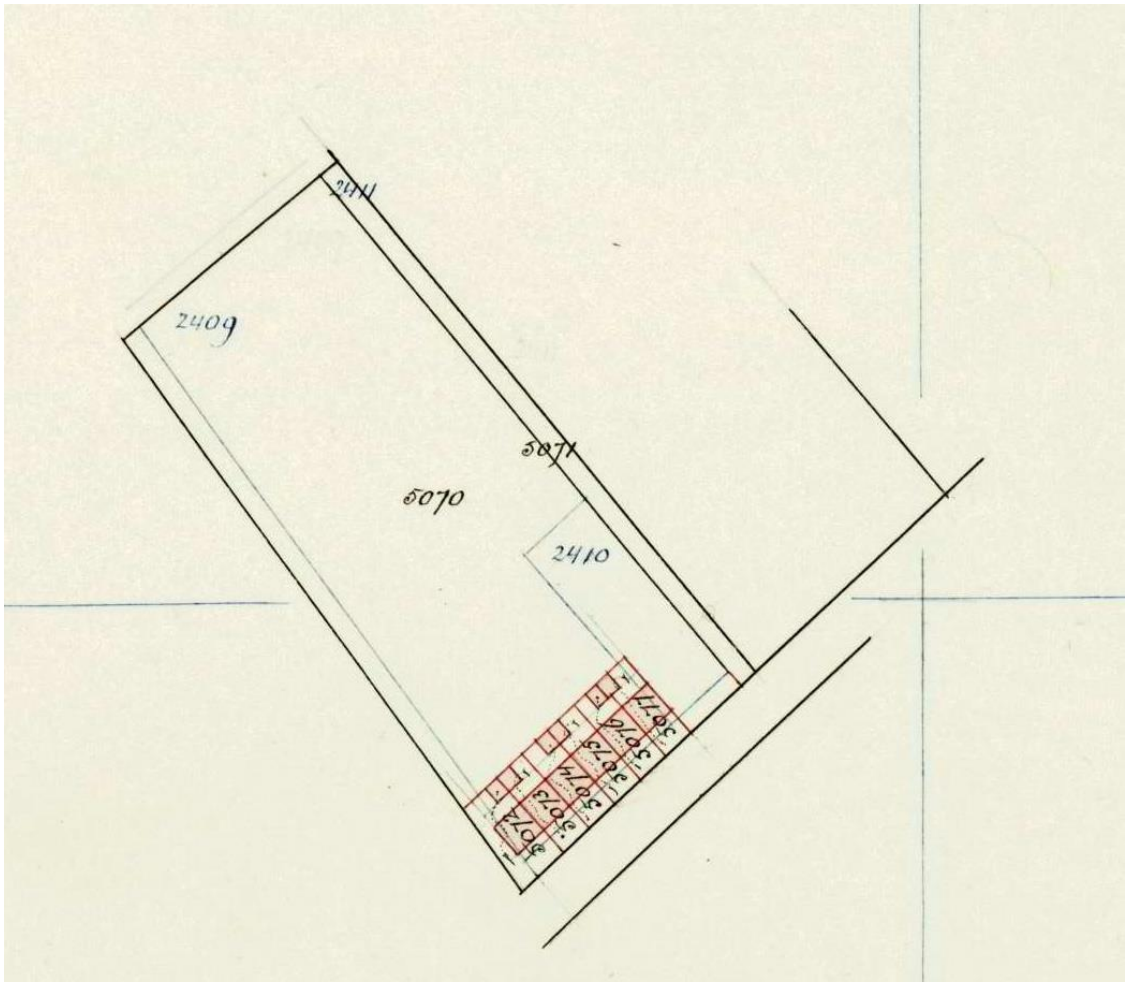
3.2.5 Projectontwikkeling aan de Misterweg

Belangrijk daarnaast is dat Jan Willem en Jan te Voortwis in dienstjaar 1902 op het perceel H 2409 een complexje van 6 huizen lieten bouwen.[21]

Figuur 28. Projectontwikkeling op het platteland (foto: RAAP, 20 november 2020).

[18] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 1, artikel 1001
[19] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 3294
[20] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 5277
[21] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 5277

Figuur 29. Kadastraal hulpkaartje, opgemaakt bij de bouw van de huisjes aan de Misterweg (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie H, nummer 177, d.d. augustus 1902).

Interessant is, dat deze huisjes in de cultuurhistorische waardenkaart zijn aangegeven als onderdeel van het ensemble van de steenfabriek. Dat zijn ze ruimtelijk en vermoedelijk qua functie ook wel (ze werden enkele jaren na de start van de fabricage gebouwd), maar daarbij moeten we ons dus niet voorstellen dat zij ook door de steenfabrikant gebouwd werden. Kennelijk was het ook voor de omliggende boeren financieel aantrekkelijk om arbeiderswoningen te bouwen ten behoeve van de vele arbeiders op de steenfabriek. Iets dergelijks is ook voor andere plaatsen met industriële ontwikkelingen geconstateerd, zoals in Enschede.[22]

De huisjes werden in dienstjaar 1953 verkocht aan de Naamloze Vennootschap Winterswijksche Stoomsteen- en Pannenfabriek voorheen Te Siepe Schulten en Co, Spoorstraat 25 te Winterswijk.[23] Dat was de steenfabriek op het terrein waar zich nu Obelink bevindt. De fabriek was in 1896 gestart en werd begin januari 1968 stilgelegd.[24] Kennelijk heeft het bedrijf de arbeidershuisjes nog enige tijd in eigen bezit willen hebben.

[22] Te Kiefte 2020
[23] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 3, artikel 8469
[24] Janssen 2008

Figuur 30. Resterende bebouwing van de steenfabriek van Te Siepe aan de Misterweg (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 31. De steenfabriek van Te Siepe, met onderaan ons plangebied en linksonder in de hoek van de foto het huizenblok. Geheel rechts de bebouwing van de vorige foto (bron: KLM Aerocarto).

In dienstjaar 1960, nog vóór de sluiting van de fabriek, verkocht Te Siepe de huisjes echter alweer door aan de Firma J.W. Geerdes en Zonen, Tuunterstraat 44 te Winterswijk – een aannemersbedrijf.[25] Deze firma behield daarna vele decennia het eigendom.

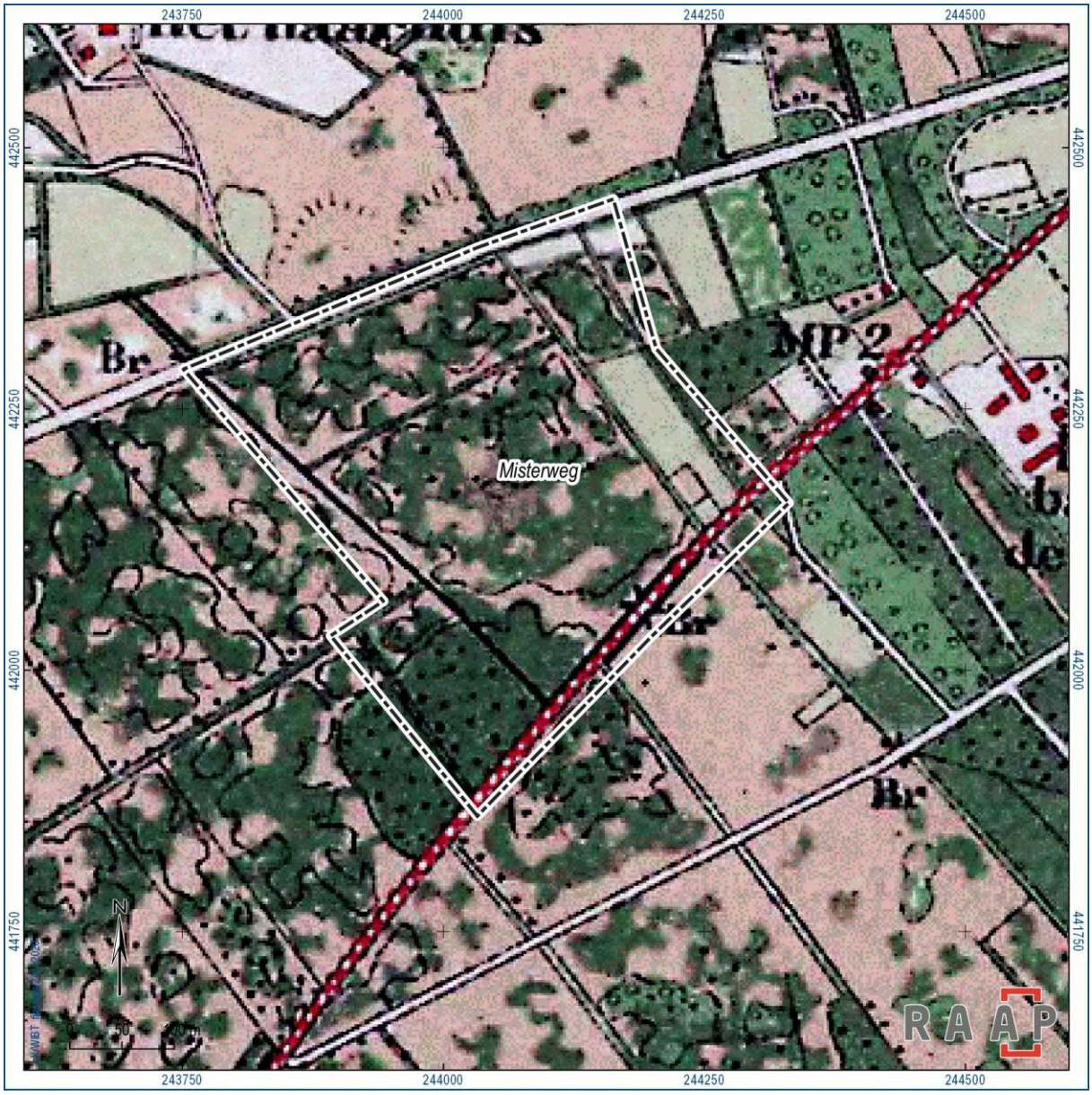
3.2.6 Relicten van een verdeeld landschap

Het laatste stuk bos binnen het plangebied werd vermoedelijk omstreeks dienstjaar 1903 in bouwland omgezet en in dienstjaar 1911 herontgonnen.[26] Op historische kaarten zien we dat er van de vele hakhoutsingels al voor de Tweede Wereldoorlog niet veel meer over was. Vóór 1966 werd een perceel heide en bos aan de Bessinkgoorweg ontgonnen, waardoor het huidige landschap ontstond. De kleine bosjes in de omgeving zijn nog relicten van de vroegere beboste heide van na de markenverdeling.

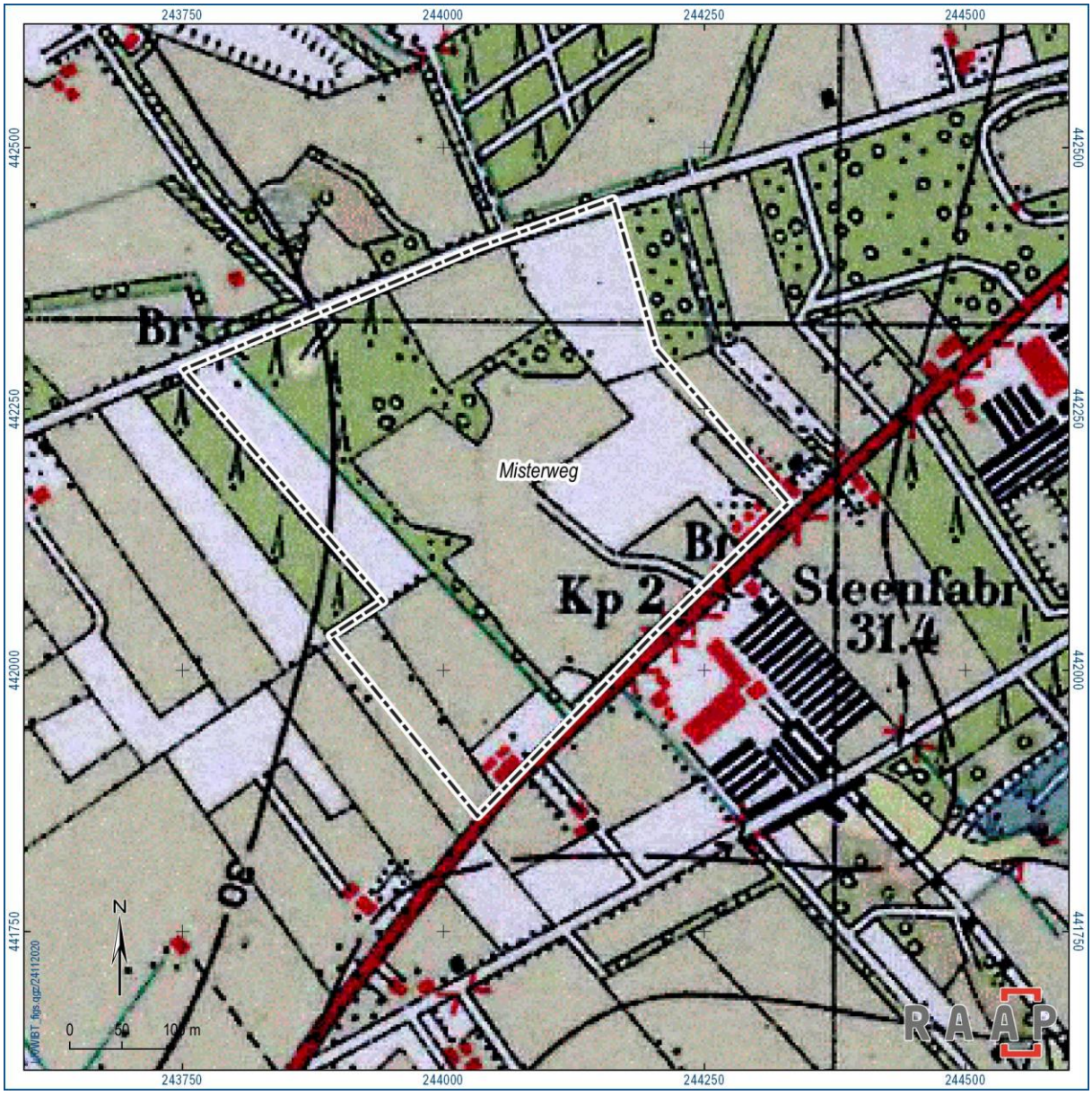

Figuur 32. Bosrelicten in de heideontginning (foto: RAAP, 20 november 2020).

[25] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 3, artikel 11656
[26] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 5277

Figuur 33. Topografisch beeld van het plangebied, 1911. We zien vooral heide met bosopslag doordat de heide niet meer werd begraasd en geplagd. De situatie correspondeert waarschijnlijk niet precies met het jaar van uitgave, want de steenfabriek van Te Siepe uit 1896 is nog niet afgebeeld (bron: topotijdreis.nl).

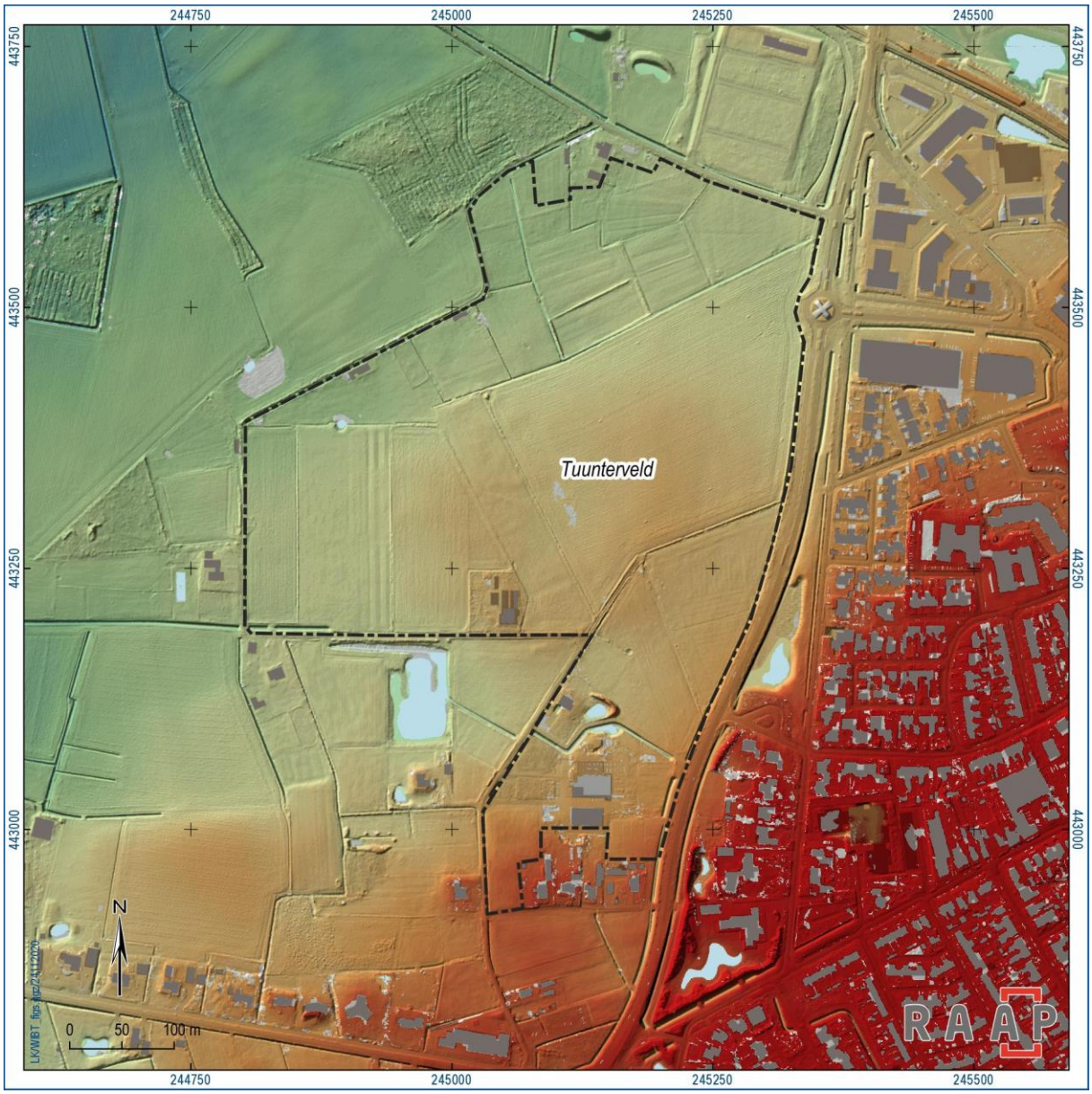
Figuur 34. Topografisch beeld van de situatie, 1936. Het grootste deel is tot landbouwgrond ontgonnen, en de spontane opslag van bos is verdwenen. De situatie is, met uitzondering van enkele later nog tot landbouwgrond ontgonnen bosjes, vergelijkbaar met de huidige. Tegenover het plangebied is een tweede steenfabriek gebouwd, naast De Vlijt (bron: topotijdreis.nl).

3.3 Tuunterveld

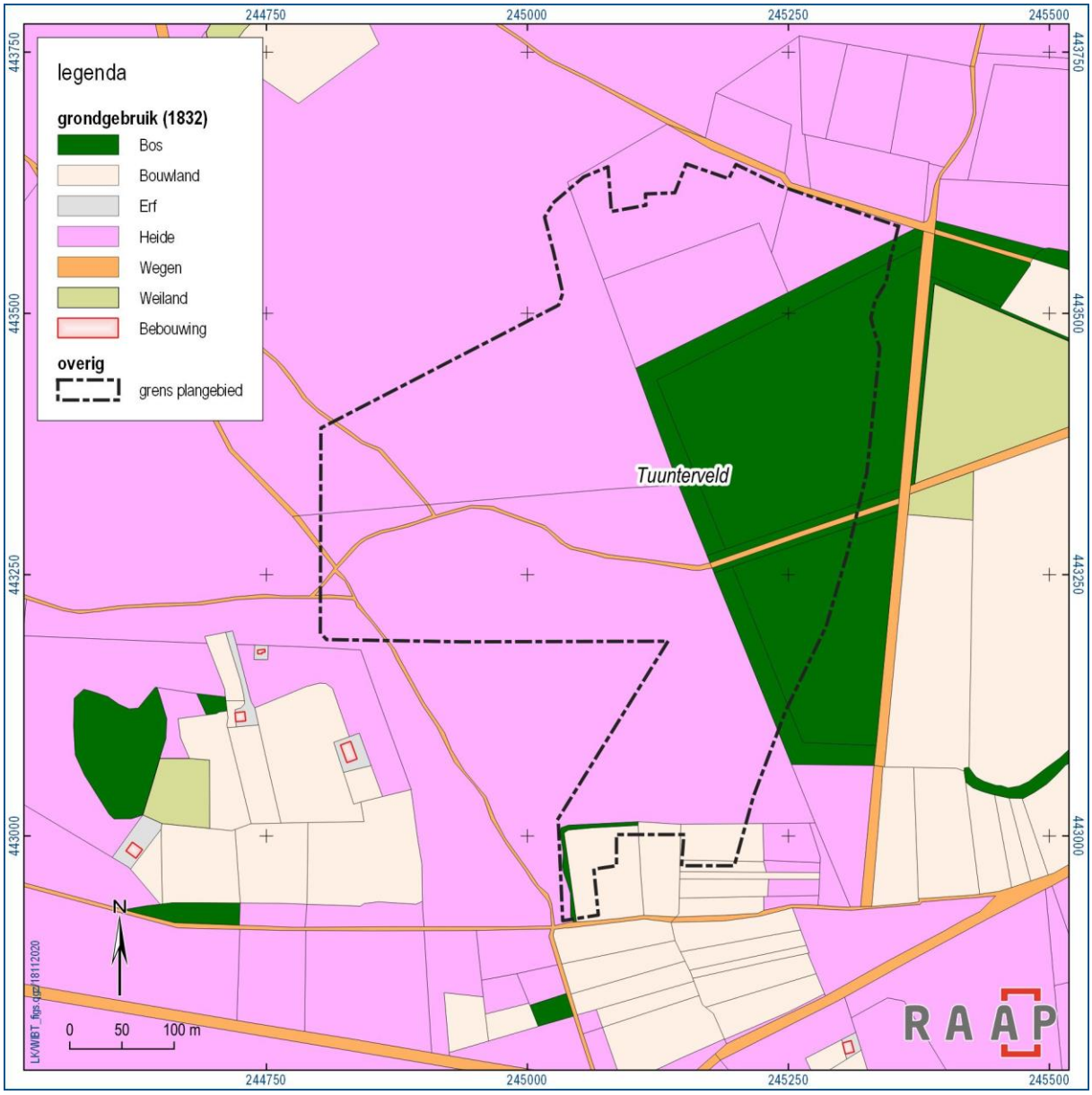
3.3.1 Rand van het cultuurland

Het historisch cultuurlandschap van het plangebied Tuunterveld is in zekere zin vergelijkbaar met dat van het plangebied Misterweg, maar er is een essentieel verschil: het lag dichter bij het dorp en zijn cultuurland. Daardoor hebben we in de 19e-eeuwse situatie niet te maken met een ‘eindeloze zee van heide’, maar naast deze heide met zijn karakteristieke heidepaden ook met percelen ouder bos en met een kampontginning die deels tot in het plangebied doorloopt, verschijnselen van de ‘rand van het cultuurland’. Ook rondom het plangebied lagen dergelijke kleinschalige ontginningen uit de Nieuwe Tijd,

terwijl naar het oosten we op het oudere cultuurland terecht kwamen. Eventuele archeologische resten in de bodem van dit plangebied moeten hoofdzakelijk uit de prehistorie dateren, want met name vanaf de vroege middeleeuwen, en wellicht al wel eerder, waren deze vlakke dekzandgebieden met kleine hoogtes onaantrekkelijke gebieden voor bewoning of intensief landgebruik.

Figuur 35. Hoogtebeeld van het Tuunterveld (AHN3). We herkennen het hogere centrale deel en de geleidelijke daling naar de westelijke en noordelijke rand.

Figuur 36. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS).

De heide was in 1832 nog grotendeels eigendom van de marke van Dorp en Dorpbuurt (zie figuur 36). Wel was deze marke al vóór de officiële verdeling begonnen met het verkopen van kleine percelen, zoals in het noordoosten van het plangebied. Eigenaren in 1832 waren bijvoorbeeld Gradus Beukenhorst, arbeider in Winterswijk en Hendrikus Antonius Heerdink, metselaar in Winterswijk. Het waren dus kleine particulieren die – voor eigen gebruik – wat grond van de marke hadden aangekocht.

Veel substantiëler was het grote bos dat het oostelijk deel van het plangebied besloeg. Herman Willem Willink, rentenier uit Winterswijk en duidelijk van een andere sociale klasse dan de hiervoor genoemde Beukenhorst en Heerdink, bezat in 1832 dit areaal dennenbos, in totaal zo'n 8 hectare groot. Het sloot aan op zijn verdere land, bij het hem toebehorende agrarisch bedrijf met het huidige adres Spreeuwstraat 141, de boerderij Tuunte. De Spreeuwstraat liep daarbij als een laan in westelijke richting door, door het bosperceel.

Tot slot lagen er in het zuiden van het plangebied enkele percelen cultuurland die deel uitmaakten van een klein bouwlandcomplex. Een deel van de geprivatiseerde percelen was al ontgonnen, een deel in het oosten was wel al verdeeld, maar ‘lag nog woest’. De eigenaren ervan waren heel divers, maar ze waren wel allemaal van lokale herkomst, zoals de weduwe Lammert Bras (landbouwster te Winterswijk), Gerhard Hendrik Smits (griffier bij het vredegerecht), Dirk Hendrik Haartman (lederbereider in Winterswijk) en Gerrit Jan Wamelink Gz. (arbeider te Winterswijk).

3.3.2 Verdeling van de markegronden: de ontsluiting

Figuur 37. De Sibbinkweg, aangelegd na de verdeling van de marke (foto: RAAP, 20 november 2020).

Zoals hiervoor al besproken werden de markegronden van de marke van Dorp en Dorpbuurt in 1856 verdeeld, maar was men daarvóór al begonnen met de losse verkoop van percelen. Bij de verdeling kwam de definitieve verkaveling tot stand, inclusief de nieuwe wegen die in dat kader werden aangelegd. Deze verkaveling was hier nogal onregelmatig gestructureerd. De laan door het bos van Willink werd vanaf de westzijde van het bos in zuidwestelijke richting doorgetrokken. Daarnaast werd er een nieuwe weg aangelegd die de Mentinkweg via een aantal knikken met de Corleseweg verbond: de Sibbinkweg. Daarop kwam de verlengde Spreeuwstraat uit.

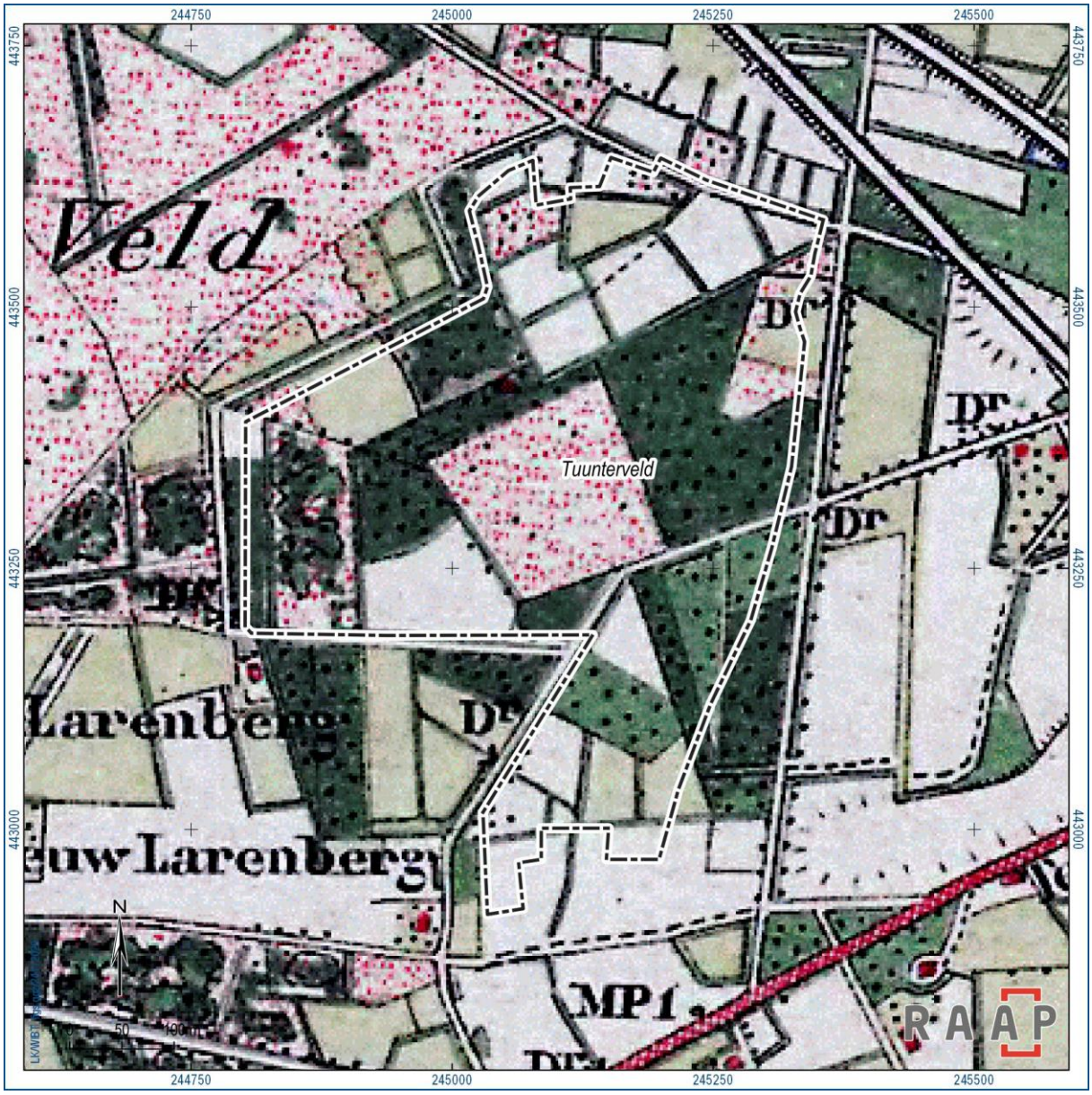
Van deze basisstructuur van de ontginning resteert nu nog de volledige Sibbinkweg. Het verlengde van de Spreeuwstraat tussen de Dennendijk en de kruising met de Sibbinkweg is als singel bewaard gebleven, maar de weg erlangs is grotendeels opgeheven.

Figuur 38. Een deel van de vroegere weg is als grasstrook herkenbaar gebleven (foto: RAAP, 20 november 2020).

3.3.3 Ontginning tot agrarische gronden

Vanwege de ligging tegen het oude cultuurland aan werd dit gebied na de verdeling eerder in ontginning genomen dan de verder weg gelegen heide, zoals aan de Misterweg. Wel zien we, dat een groot deel van de percelen eerst bebost werd, voordat ze werden omgezet in wei- of bouwland. De topografische kaart uit 1892 laat dat heel duidelijk zien. Tevens zien we, dat net als aan de Misterweg veel percelen al vanaf de ontginning van houtsingels waren voorzien.

Figuur 39. Het Tuunterveld in 1892. We herkennen een onregelmatig mozaïek van loofbos, naaldbos, akkerland, weiland en heiderelicten (bron: topotijdreis.nl).

Figuur 40. Het Tuunterveld in 1928. Het bos is nagenoeg verdwenen, houtsingels zijn gebleven, en er zijn veel kleine huisjes gebouwd (bron: topotijdreis.nl).

Op de topografische kaart van 1928 zien we binnen het plangebied geen bos meer, maar alleen nog een aantal houtsingels. Ook het oude bos van Willink was toen in zijn geheel verdwenen.

Het noordelijk deel van het bos, dus ten noorden van de verlengde Spreeuwstraat, moet als eerste zijn 'aangetast'. Hier werd onder Ten Cate, op zijn laatst in dienstjaar 1916, een schietbaan aangelegd. Deze schietbaan moet officieel tot na de Tweede Wereldoorlog hebben bestaan.

Uit de kadastrale leggers blijkt, dat onder de familie Ter Kuile-Muller, wijnhandelaren in achtereenvolgens Winterswijk, Enschede en Utrecht, het resterende zuidelijk deel van bos in dienstjaar 1911 werd ontgonnen tot weiland.[27]

[27] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 5156

Figuur 41. De familie Schwarz, die tegen en onder de huidige Rondweg West tussen dienstjaar 1917 en dienstjaar 1943 en vanaf dienstjaar 1948 het nodige land bezat.

Joods bezit

In dienstjaar 1917 kocht de joodse koopman Louis Schwarz een groot aantal percelen op het Tuunterveld van de familie Ten Cate. Daartoe behoorde ook het voormalige bos aan de huidige Rondweg West, behorend bij Tuunte. Schwarz stierf in januari 1940, en zijn weduwe en kinderen erfden het bezit. In dienstjaar 1943 verkocht zij 13½ hectare van hun bezittingen, vermoedelijk niet vrijwillig, aan de Dienst Domeinen van de Staat.[28] Daartoe behoorden zowel het zuidelijk als het noordelijk deel van het voormalige bos. De weduwe van Schwarz, Mathilde Rosenbaum, stierf op 30 april 1943 op 74-jarige leeftijd in het vernietigingskamp Sobibor. De meeste van haar kinderen overleefden de oorlog evenmin.

De Staat voegde een aantal percelen tot één nieuw kadastraal perceel samen en gaf de percelen in dienstjaar 1948 als gevolg van *Minn. Rechtsk.* terug aan de erfgenamen van de familie Schwarz. In dienstjaar 1957 werd de boedel verdeeld tussen die erfgenamen, en ging veel van de grond naar Sally Schwarz (1908-1995), veehandelaar te Winterswijk, Molenstraat 2. Hij was het enige kind van het echtpaar Schwarz-Rosenbaum dat de oorlog had overleefd.

[28] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 6684; idem, reeks 3, artikel 11401

Direct buiten het plangebied vonden we toen – en vinden we nu – nog wel de voor dit gebied zo karakteristieke bosperceeltjes, deels ook met een rabattenstructuur vanwege de vochtige ondergrond. De ontwatering van het plangebied was geregeld via een nieuwe watergang, die vanuit het zuiden vanaf de Misterweg tot tegenover Sibbinkweg 15 liep (en loopt), en van daaruit tussen Sibbinkweg 15 en 17a door naar het noorden, door het huidige kassencomplex en van daaruit naar het noordwesten doorliep. Alleen buiten het plangebied liggen er nog tracédelen op hun oorspronkelijke locatie; binnen het plangebied is de ontwatering aangepast.

3.3.4 Komst van nieuwe bebouwing

Lange tijd bleven het plangebied en zijn omgeving nagenoeg onbebouwd. De eigenaren van het land woonden vermoedelijk elders. Uit een steekproefsgewijze check blijkt bijvoorbeeld dat de percelen H 2269-2271 rond en nabij Sibbinkweg 2 nog in de vroege 20e eeuw aan de familie Heemink van de boerderij Laarberg behoorden.[29]

De enige uitzondering was het perceel Sibbinkweg 4, de boerderij Oud Larenberg, die al in 1832 bestond en onderdeel uitmaakte van een nieuwetijdse kampontginning tussen de Corleseweg en de Sibbinkweg. Daar stopte ook die kampontginning; deze liep niet tot in het plangebied door. Het erfje werd in de loop der tijd met enige regelmaat aangepast; het huidige huis staat dichter bij de Sibbinkweg dan in de periode voordat er van een Sibbinkweg überhaupt sprake was. Het erfje lijkt dus door de aanleg van de Sibbinkweg naar die weg ‘toegekropen’ te zijn.

De eerste erfjes ontdekken we op de topografische kaart van 1892, ten noorden van het huidige adres Sibbinkweg 2a, en Sibbinkweg 6: Nieuw Sibbink. Op de topografische kaart van 1928 was dat eerste huisje weer verdwenen, Nieuw Sibbink was gebleven. Nieuw Sibbink was in 1875 gebouwd in opdracht van de Rooms-Katholieke Armen van Winterswijk, die hier enig land bezaten.[30]

Die relatieve leegte zien we in 1928 wel verder veranderen: er verschenen verschillende huizen en boerderijtjes langs de Mentinkweg en Sibbinkweg. Het gaat om de adressen Mentinkweg 3 (*Boethe Pleats*), langs de Sibbinkweg direct achter Mentinkweg 3, Sibbinkweg 6 (Nieuw Sibbink) en vermoedelijk Sibbinkweg 15. Op de topografische kaart van 1936 was dat patroon verder verdicht, maar was het erfje achter Mentinkweg 3 verdwenen.[31] Nieuw binnen het plangebied waren nu Sibbinkweg 1 en Sibbinkweg 2, en direct daarbuiten een verdere verdichting van de huizen langs het zijweggetje van de Sibbinkweg (11-17a). Daarmee was min of meer het patroon voor de decennia erna vastgelegd. Later zouden nog slechts enkele huizen bijgebouwd worden, zoals Sibbinkweg 2a en Sibbinkweg 3.

[29] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 2, artikel 3092
[30] Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie H, nummer 88
[31] Op de topografische kaart van 1955 wordt het wel weer afgebeeld, maar in 1966 was het opnieuw verdwenen.

Figuur 42. Nieuw Sibbink aan de Sibbinkweg (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 43. Het nieuwe huis Sibbinkweg 2 (foto: RAAP, 20 november 2020).

Figuur 44. Het weidelandschap van het Tuunterveld, 1936. Slechts enkele houtsingels resteren (stipjes op perceelsgrenzen). Er is meer bebouwing bijgekomen (bron: topotijdreis.nl).

De geschiedenis van bovenstaande erven is in het kader van deze verkenning niet volledig gereconstrueerd. Wel hebben we steekproefsgewijs gecontroleerd in welke context de huizen gebouwd zijn. Daaruit blijkt ook dat de bouw van de huizen iets eerder geplaatst moet worden dan de topografische kaarten suggereren.

Zo is Sibbinkweg 2 in dienstjaar 1925 gebouwd in opdracht van de familie Heemink van Laarberg. In dienstjaar 1956 deden zij het huisje van de hand aan Engelbertus ten Pas, die zelf op deze boerderij

met de naam Nieuwkamp ging boeren, en daar als pachter wellicht al op boerde.[32] Hier is enkele jaren geleden een nieuw huis gebouwd.

Een tweede erf dat we nader bekeken hebben is Sibbinkweg 1, ook binnen het plangebied. Eigenaresse van dit perceel weiland in de vroege 20e eeuw was Janna Geertruid Nijenhuis, weduwe van Hendrik Jan te Siepe. In dienstjaar 1922 liet zij hierop een huis bouwen. Zij had meerdere huizen in dit deel van Winterswijk, en zal ze voor de verhuur hebben bezeten. De familie behield het huis tenminste tot in de late jaren tachtig.

Figuur 45. Sibbinkweg 1, dat nu de naam "Dat hol i'j toch" draagt (foto: RAAP, 20 november 2020).

3.3.5 Een rationelere landbouw en ruimte voor het verkeer

Na de Tweede Wereldoorlog waren allereerst de afname van de hoeveelheid opgaande beplanting en de omzetting naar overwegend grasland belangrijke ontwikkelingen in het landschap die in de eerste plaats een relatie hebben met de internationale landbouwpolitiek en de plaats van Nederland daarin. Ondertussen verviel de oude wijknummering en kreeg Winterswijk op 1 oktober 1953 straatnamen, waaronder Dennendijk en Sibbinkweg.

De belangrijkste verandering daarna zien we op de topografische kaart van 1993: de Rondweg West was aangelegd langs de Dennendijk, en daarmee was een nieuwe oostgrens voor het landelijk gebied gevormd. Daarmee was ook de verbindende functie van de Spreeuwstraat verdwenen, die nu – komend

[32] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 3, artikel 12711

vanuit het dorp – bij de Dennendijk eindigde. Het verlengde ervan richting de Sibbinkweg werd opgeheven en bij het aangrenzende land gevoegd.

Figuur 46. Aanleg van het noordelijk deel van de Rondweg West, die toen nog afboog naar de huidige Europalaan, zoals op deze foto te zien is. De foto is genomen vanaf de spoorwegovergang naar het zuiden. Rechts zien we de Dennendijk naar de horizon weglopen, rechts daarvan, nog niet in beeld, zou later het verlengde van de Rondweg West komen te liggen (foto: oudwinterswijk.nl).

3.4 Elinksveld (groot)

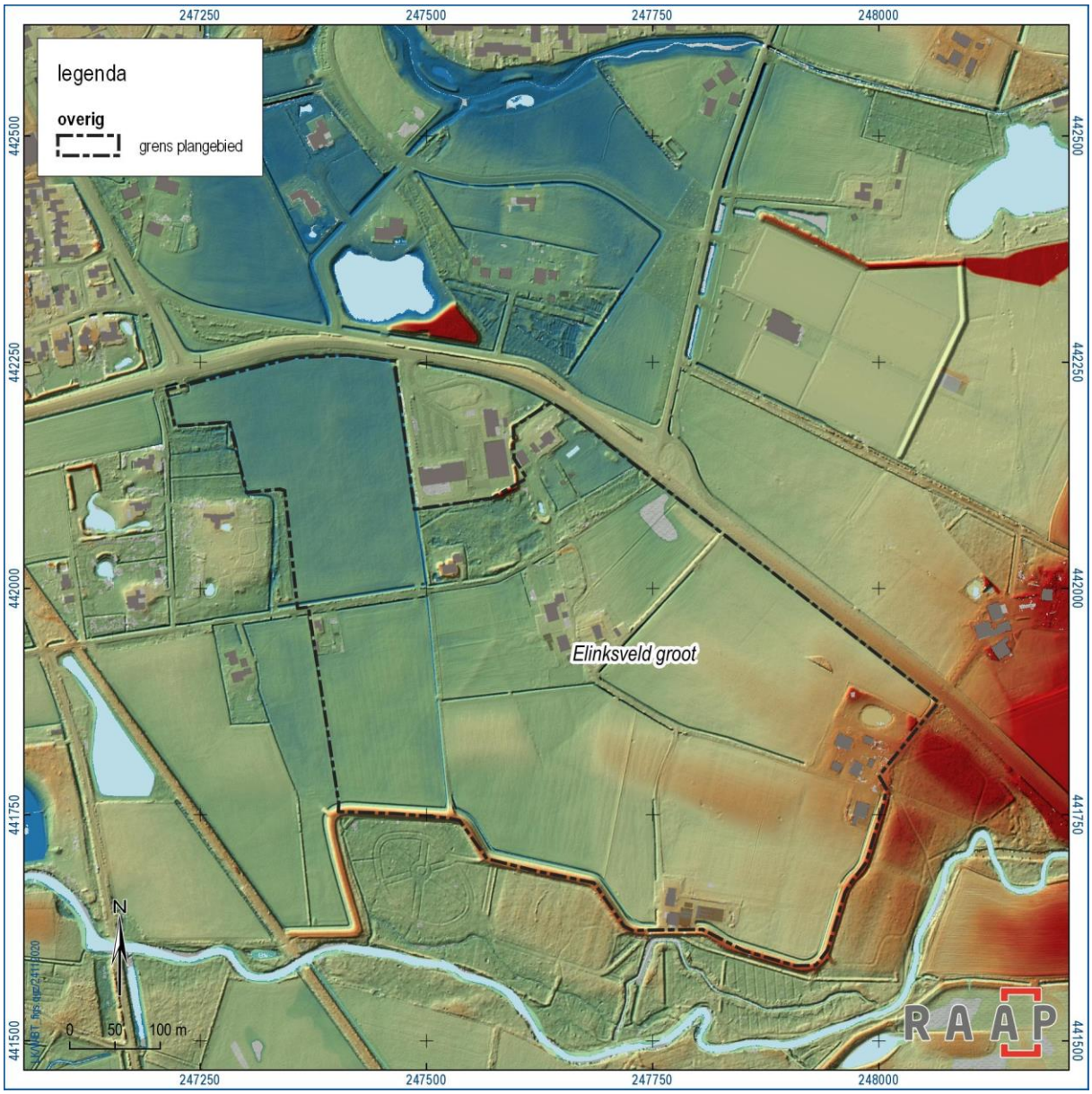
3.4.1 Een verbindende laagte?

Ten opzichte van Misterweg en Tuunterveld hebben we bij Elinksveld met een heel andere landschappelijke situatie te maken. Niet alleen gaat het hier om een groot laaggelegen gebied dat qua ondergrond aansluit bij het aangrenzende dal van de Boven Slinge, ook was een groot deel van het gebied al (ver) voor 1832 ontgonnen en in landbouwkundig gebruik. Dat maakt ook, dat de kans op archeologische resten uit met name de vroege Nieuwe Tijd hier aanmerkelijk groter is dan in de twee voorgaande gebieden.

Aardkundig hebben we hier met een gebied te maken dat in de onderzoeksgeschiedenis van Winterswijk misschien wel impliciet een belangrijke rol gespeeld heeft. Van de Westeringh ging er vanuit dat er tussen de Boven Slinge en de Whemerbeek een verbinding bestaan heeft, die in de Nieuwe Tijd werd afgedamd. Die zou door de laagte in het plangebied gelopen hebben. De historisch-geograaf Jan Neefjes volgt hem hierin.[33] De geoloog Van den Bosch heeft echter op basis van

[33] Keunen & Neefjes 2018

geologisch onderzoek en veldwaarnemingen geen aanwijzingen gevonden voor een actieve verbinding van beide systemen.[34] We hebben hier vermoedelijk dan ook te maken met een laagte die een periodieke overloop van het Slinge-systeem vormde, maar waardoorheen zeker geen volwaardige beekloop gestroomd heeft. Desondanks was deze laagte verantwoordelijk voor herhaaldelijke overstromingen, wat ertoe leidde dat er in de naoorlogse periode een stevige dam langs de Boven Slinge werd aangelegd. Naast het dorp moet dus ook het plangebied zelf veel wateroverlast hebben gekend en was het westelijke deel van het plangebied vrijwel alleen als grasland bruikbaar (zie figuur 49).

Figuur 47. Hoogtebeeld van het plangebied Elinksveld (AHN3). Duidelijk herkenbaar zijn de hoge rug (onder de naam van het plangebied) en de kade langs het Buskersbos aan de zuidrand van het plangebied.

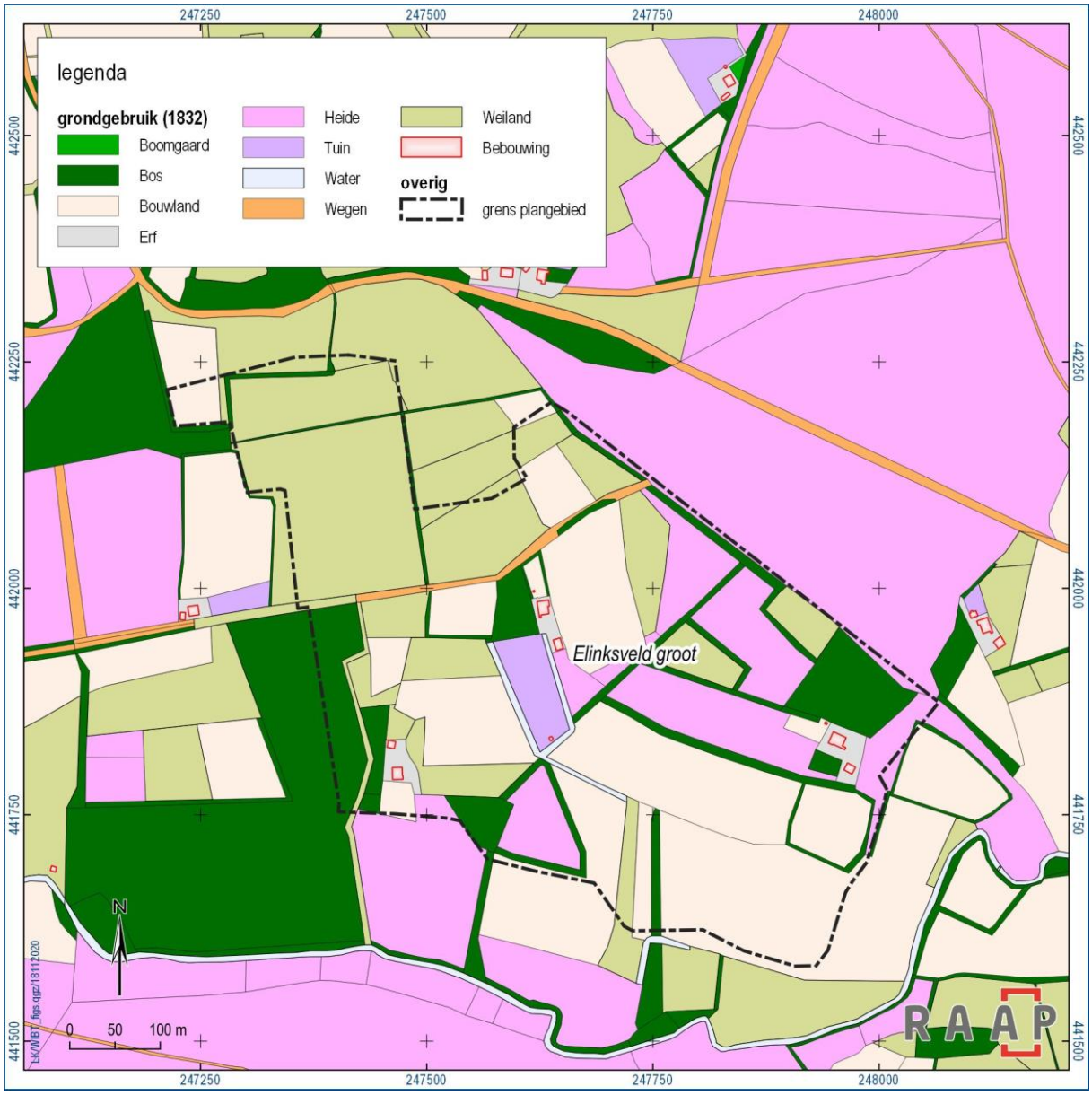
[34] In Keunen (2020) is deze discussie verder uitgewerkt.

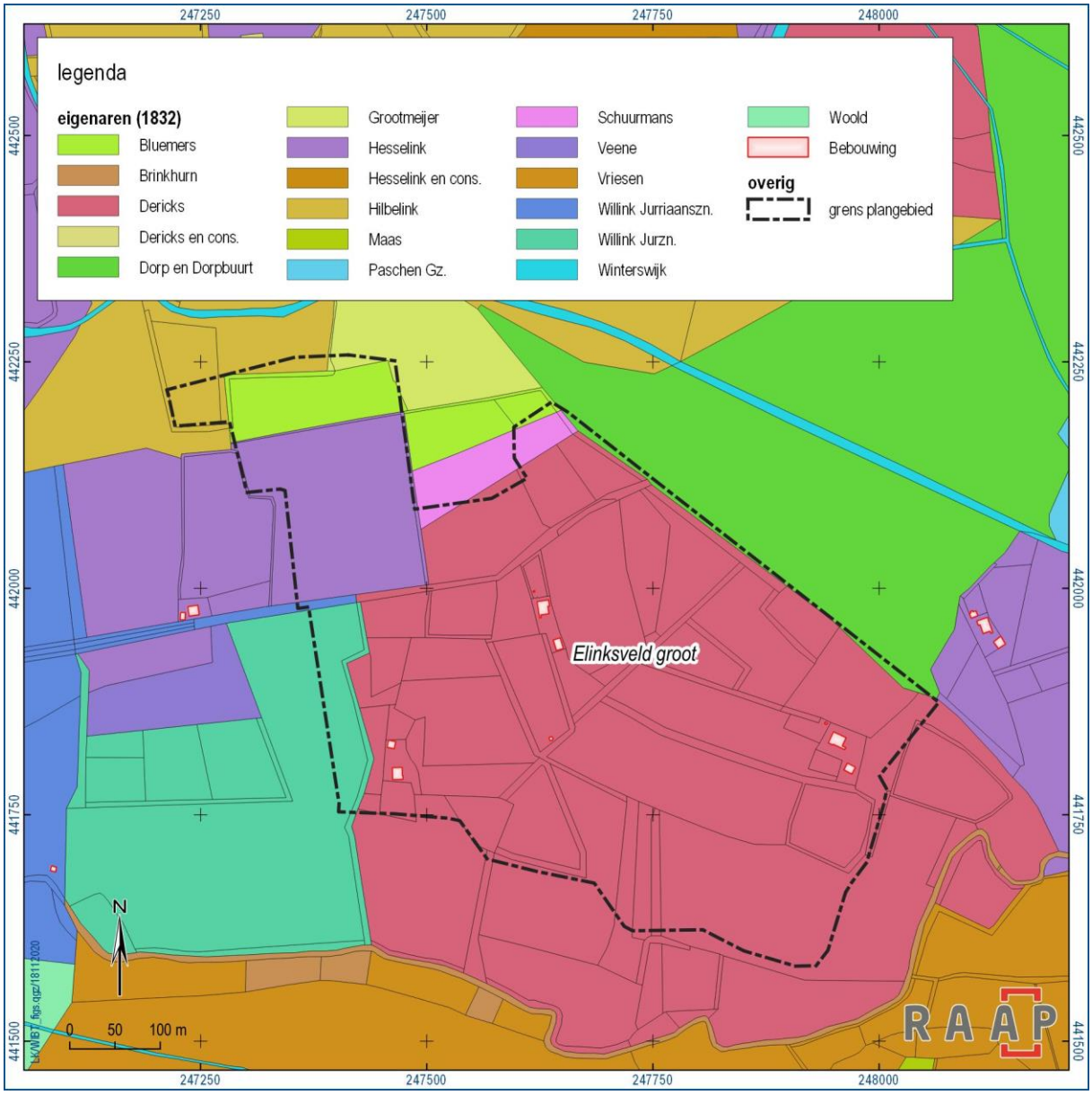
Figuur 48. De veel bediscussieerde laagte tussen de stroomgebieden van de Boven Slinge en de Whemerbeek (foto: RAAP, 20 november 2020).

3.4.2 Structuur van het cultuurlandschap

Als we verder op het plangebied inzoomen, zien we ook dat de laagte qua bezitsverhoudingen in 1832 niet tot één bedrijf behoorde, maar over een aantal eigenaren verdeeld was. In 1832 waren dat Jan Willem Hesselink (eigenaar van een boerderijtje aan de Badweg, op het perceel van Kottenseweg 84), de erven wed. Hendrik Willink Jurzn. (eigenaar van het complex van de Plekenpol, dat zich uitstrekte over het terrein van het strandbad, tot en met 't Zonnehuis aan de Badweg) en notaris Balthazar Gerrit Dericks (eigenaar van de erven Buskers), alsmede enkele kleinere eigenaren.

Figuur 49. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS).

Figuur 50. Verdeling van het eigendom in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS).

Van alle bedrijven die een deel van het plangebied gebruikten, was Buskers wel het meest prominente. In 1832 lagen er binnen dit gebied drie boerderijen, de voorgangers van de huidige panden Kottenseweg 116-118 in het oosten en Badweg 12/Kottenseweg 112 in het westen, alsmede een verdwenen erfje achter ‘t Zonnehuis. Tegenwoordig zit het geheel veel complexer in elkaar, met in het oosten dus twee adressen Kottenseweg 116-118 onder één dak, in het westen Badweg 12 en Kottenseweg 112 onder één dak, met daaraan vast Kottenseweg 110 en daar tegenover het dubbelpand Kottenseweg 106-108. In het zuiden, tegen het Buskersbos, ligt het dubbele erf van Buskersbosch, Kottenseweg 114/114b. Door het plangebied loopt de historische grens tussen ’t Woold en Brinkheurne.

3.4.3 Een 'notarieel landgoed'

Vanwege de prominente plek in het verhaal van het gebied richten we ons in de eerste plaats op Buskers. De kleinere bezitscomplexen aan de randen laten we voor deze onderzoeksfase merendeels buiten beschouwing.

Op basis van een eerste verkenning lijkt het vrij gecompliceerd om de ontginningsgeschiedenis van Buskers te ontwarren, vooral door het bestaan van meerdere boerderijen binnen één landschappelijke eenheid. Het belangrijkste aangrijpingspunt bij archiefonderzoek is dat de westelijke boerderij, Badweg 12, in het Woold lag, en het oostelijke, Kottenseweg 116-118, in (Kotten-)Brinkheurne.

We kunnen wel constateren dat ze allebei niet ouder dan de 18e eeuw lijken te zijn, en dat het Brinkheurner erf Buskers – naar een vroegere eigenaar – ook *Sijwassink* – werd genoemd. Er was zelfs nog een derde erf Buskers, ook in het Woold: het huidige Badweg 8, buiten het plangebied. Dit *Buscher of Siegewassing* was in 1748 onderdeel van de *Pleckenpolsche goederen*, wat doet vermoeden dat in ieder geval dit Buskers ooit één geheel met de Plekenpol vormde.[35]

Het oostelijke erf binnen het plangebied, Kottenseweg 116-118, werd gebouwd aan de noordoostelijke zijde van een bouwlandkamp die aan het reliëf nu nog herkenbaar is. Badweg 12/Kottenseweg 112 werd verder noordwestelijk, een eindje in het veld, gebouwd. Aangrenzend lag in 1832 een omgrachte tuin, onderdeel van een bescheiden buitenplaatsaanleg. Opvallend is dat er in die tijd nog een derde erf was, eveneens vermoedelijk jong. Dit erfje lag op het perceel achter 't Zonnehuis.

De drie bedrijven waren zoals aangegeven in 1832 als één geheel eigendom van notaris Balthazar Gerrit Dericks [36], en werden door hem verhuurd aan verschillende boeren. Dericks bezat in 1832 in totaal ruim 48 hectare land in Winterswijk.[37] In dienstjaar 1893 nam Adam Roelvink, bankier uit Amsterdam en nadien uit het Brabantse Oploo, het *buitengoed* ofwel landgoed van de familie Dericks over, na geruchten van malversaties en een daaropvolgende liquidatie van het bezit van de laatste generatie Dericks.[38] De drie erven maakten er toen nog altijd onderdeel van uit. Het nu ook nog steeds verdwenen erfje in het zuidwesten werd in dienstjaar 1894 afgebroken, de beide andere werden in dienstjaar 1913 verkocht aan fabrikant Abraham Willink uit Winterswijk.

3.4.4 Fragmentatie van het buitengoed

De erfgenamen van Willink verkochten het bezit in dienstjaar 1924 in onderdelen aan landbouwers, onder wie Abraham ten Pas op Kottenseweg 116-118 en Bernard Kruisselbrink op Badweg 12 etc.[39] Bij dezelfde versnippering was het grote perceel bouwland in het zuiden van het plangebied verkocht aan Natuurmonumenten, Jan Frederik Nijenhuis en Abraham ten Pas, de laatste twee landbouwers in Winterswijk, die elk een deel van het perceel bezaten. In mei 1924 (dienstjaar 1925) werd op dit perceel D 74 een nieuw huis gebouwd, het huidige erf Buskersbosch. Daarop werd het perceel gesplitst en ging het deel met het huis naar Nijenhuis. Het huis wordt op de topografische kaart wel Buskersbosch genoemd, maar heette eigenlijk Nieuw Buskers of Snieder, met het vroegere adres Woold 2-I, in de buurtschap Kotten. Nijenhuis werd er als boer later opgevolgd door zijn zoon.[40]

[35] http://www.buurtschap.info/k3.html
[36] Zoon van de uit Krefeld afkomstige arts Johan Balthasar Dericks (1759-1821), in Winterswijk betrokken bij de Bataafse omwenteling van 1795.
[37] Kadastrale leggers Winterswijk, reeks 1, artikel 130
[38] Tilburgsche courant, 27 augustus 1891
[39] Kadastrale leggers Winterswijk, reeksen 1 t/m 3, artikelen 130, 1875, 5093, 7287, 8591 en 8709
[40] Kadastrale leggers Winterswijk, diverse reeksen, artikelen 8708, 12119 en 15836

Steenkool

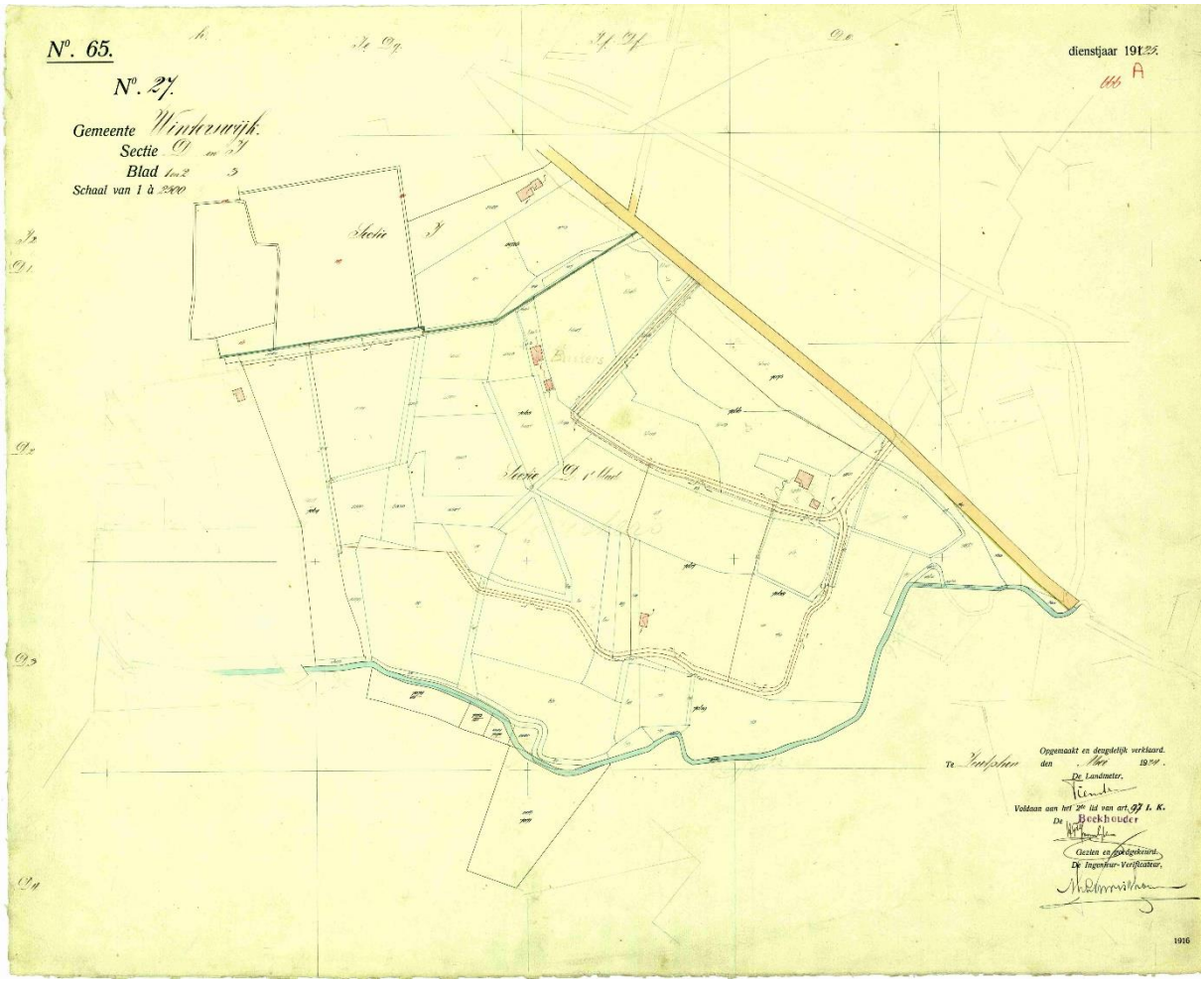
De aardkundige betekenis van Winterswijk werd al vroeg ingezien. Op 2 juli 1856 schreef de Rotterdamsche courant: *Gelijk in Pruissen op korten afstand van de Nederlandsche grenzen op verscheidene plaatsen boringen in de aarde plaats hebben met het doel om steenkolen te vinden, (…), zoo hebben ook de heeren Derichs sedert de helft van februarij eene boring op hunne bouwplaats Buskers nabij Winterswijk ondernemen, welke, steeds voortgezet, thans eene diepte heeft bereikt van nabij 300 voeten. Na eene dunne zandkorst doorboord te hebben, ging de boor door eene leembank van meer dan 150 voeten dikte, en vond zij daarna onderscheidene steenkolen, die, verschillend van kleur en hardheid, tot den leisteen schijnen te behooren, en welker aard, volgens het advies door Duitsche deskundigen aan genoemde heeren gegeven, gegronde hoop oplevert, dat hun doel zal worden verwezenlijkt.*[41] In 1857 werd het boren voortgezet.[42] Ook in 1907 werd er nog geboord, nu van rijkswege en zelfs met een boortoren om tot 200 meter diepte te komen.[43] Er werd tevens naar keukenzout en kali gezocht.[44] De boringen vielen echter tegen, en men schatte wel tot 1500 meter te moeten boren. Daarop werd het onderzoek in Ratum voortgezet.[45] Daarbij werd de conclusie uit de 19e eeuw weerlegd.[46]

Na de verdwijning van het erfje achter ‘t Zonnehuis in dienstjaar 1894 was er een nieuw erf aan de Boven Slinge aangelegd, in 1924. Het was tegelijk de tijd van andere grote veranderingen. Dat zien we duidelijk als we de topografische kaart van 1928 vergelijken met die van 1936. Daarbij moeten we opmerken dat de situatie van 1928 eigenlijk die van vóór 1924 is. Het kaartbeeld van 1936 laat een herverkaveling van het landschap zien, evenals het verdwijnen van opgaand groen en de aanleg van een nieuwe weg tussen de Badweg en het Buskersbos. Lezen we de kranten uit die tijd erop na, dan wordt één en ander duidelijk. In de Graafschap-bode van 10 april 1923 werd geadverteerd met een publieke verkoop van 301 percelen *opgaande boomen, waaronder zware eiken, beuken, dennen, peppels, wilgen, larixen, enz., staande op het landgoed “Buskers” te Winterswijk.* In deze periode werd ten verzoeke van de familie Willink-Toewater publiek verkocht *Het Landgoed “Buskers”, gunstig gelegen te Winterswijk aan den Rijksweg Winterswijk-Duitsche grens op ± 10 minuten afstand van het Dorp, groot 37.66.72 H.A., bestaande uit 2 Boerderijen met uitmuntend Bouw- en Weiland en prachtige Bosschen, een en ander zeer geschikt voor Woningbouw, Boerderijen, Pensions, Uitspanningen enz.*[47] Natuurmonumenten kocht met hulp van Mr. Ten Houten het ecologisch meest waardevolle deel (het Buskersbos), particulieren de rest, en het opgaand hout werd separaat van de hand gedaan.

Het relatief open landschap dat we nu nog zien rond de boerderijen is dus geen product van de ruilverkaveling, maar van de veiling in 1923: Buskers was een vrij uitgestrekt landgoed. Het is in

[41] Afhankelijk van de gebruikte variant van de lengtemaat voet gaat het om 0,285 tot 0,3140 meter. 300 voet is daarmee tussen de 85 en 94 meter diepte die men kennelijk bij het boren al bereikt had.
[42] Rotterdamsche courant, 5 oktober 1857
[43] Graafschap-bode, 28 en 31 augustus 1907
[44] Haagsche courant, 10 september 1907
[45] Graafschap-bode, 9 oktober 1907
[46] Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 15 maart 1909
[47] Graafschap-bode, 13 april 1923

perceelen verkocht. *Een groot deel is thans al vlak en kaal, maar de strook langs de beek staat onder de bescherming van de Vereeniging tot behoud van natuurmonumenten*, zo meldt de Graafschap-bode in september 1924.[48] Er werd in die dagen al negatief over de kap van al het hout gesproken.[49]

Figuur 51. Kadastrale structuur van Buskers ten tijde van de versnippering in 1924 (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie D, nummer 666).

3.4.5 Een afdamming

Ten opzichte van deze verandering zijn die van ná 1936 eerder marginaal te noemen. De bebouwing is wel deels daarna vernieuwd. Waterstaatkundig, net buiten het plangebied, is nog heel relevant om te noemen de aanleg van een kade langs het Buskersbos om de stroomgebieden van de Berkel en Oude IJssel van elkaar te scheiden na een overstroming van het dorp in 1946 en een verhoging in de periode 1969-1971 met materiaal van de es van Wassink.[50] Het leidde al veel eerder tot wateroverlast.[51] De dam van 1946 was overigens niet de eerste, want al rond 1891 werd er, na de overstroming van 1890,

[48] Graafschap-bode, 2 september 1924
[49] Graafschap-bode, 17 oktober 1924
[50] Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, 1372 Waterschap van de Berkel 1937-1979, inventarisnummers 777 en 947; idem, 1371 Waterschap van de Oude IJssel, (1925) 1958-1980 (1986), inventarisnummers 138 en 758; zie ook https://landschapsbeheergelderland.nl/we-konden-de-slinge-niet-missen/
[51] Keunen 2020

een dam aangelegd. Die kon echter niet verhinderen dat in 1926 het Weurden onder water stond, en daarna dus zelfs het hele dorp in 1946.[52]

3.4.6 Een klein bedrijventerrein

Van invloed op het aanzicht van het gebied is het bedrijventerrein aan de Kottenseweg. De oorsprong daarvan ligt in een werkplaats van houthandelaar Jan Willem Nijenhuis, in dienstjaar 1942/1943 hier gebouwd naast zijn huis, het nog bestaande Kottenseweg 98.[53]

[52] Graafschap-bode, 5 januari 1926
[53] Kadastrale leggers Winterswijk, diverse reeksen, artikelen 1340, 4421, 6205, 7280 en 11510

Figuur 52. Topografische kaart van het plangebied Elinksveld, 1928 (bron: topotijdreis.nl).

Figuur 53. Het sterk gewijzigde plangebied in 1936 (bron: topotijdreis.nl).

4 Gebiedsbeoordelingen

4.1 Inleiding en methodiek

Om tot een bruikbare waardering te komen hebben we voor elke van de vier disciplines drie criteria geformuleerd waarop gescoord kon worden. In totaal zijn er dus 12 criteria waarop is beoordeeld. Voor het ondergrondse erfgoed kijken we vooral naar de waarden in het gebied, voor de bovengrondse ook naar de omgeving. Besloten is om bij de weging alle disciplines gelijk te behandelen; de optelling van de impact telt. Die impact van de ingreep op het erfgoed is concreet gemaakt door het geven van een aantal ‘minnen’, van geen (0) tot drie (---).

De volgende scores zijn mogelijk, met daarachter de mate van impact:

0 geen of weinig impact

- enige impact

- - redelijke impact

- - - veel impact

In de scoretabel hierna is concreet gemaakt welke criteria bij de beoordeling een rol gespeeld hebben. Daarna lichten we alle scores toe, en wordt duidelijk gemaakt waarop iets de score heeft gekregen, die het heeft. De beoordeling is daarmee zo objectief en inzichtelijk mogelijk gemaakt.

4.2 Scores

Deelgebied Discipline		Misterweg	Tuunterveld	Elinksveld (groot)
Aardkunde	aanwezigheid bijzondere waarden binnen of direct buiten gebied	0	0	-
	diversiteit aanwezig reliëf [54]	-	- -	- -
	zichtbaarheid van reliëf	0	- -	-
Archeologie	verwachtingen	-	- -	- -
	bekende vindplaatsen	0	0	0
	historische erven met archeologische potentie	0	0	- -
Cultuurlandschap	waarden in het gebied [55]	- -	-	-
	bijzondere waarden in omgeving / effect op de omgeving	- -	- -	- - / - - -
	aanwezigheid bebouwingsconcentraties [56]	- -	-	-
Bouwkunst	aanwezige waarden binnen gebied [57]	- -	0	- -
	aanwezigheid bouwkunstensembles	-	0	-
	aanwezige waarden buiten gebied (met visuele impact)	- -	-	-
Totaal		13x -	11x -	16 à 17x -

Bij de scores voor Tuunterveld en vooral Elinksveld moet rekening gehouden worden met het feit dat de plangebieden (veel) groter zijn dan de benodigde hectaren bedrijventerrein. Het meegenomen scenario is het ‘worst case’-scenario, d.w.z. dat een groot deel van de waarden zouden verdwijnen c.q. onder

[54] Hoe diverser het reliëf, hoe groter de impact.
[55] Inclusief aanwezigheid NSW-landgoederen, aanwezigheid historische bedrijfseenheden, de mate van gaafheid van het historisch cultuurlandschap (beplanting, verkaveling, etc.).
[56] Hoe geringer de aanwezigheid van bestaande verstedelijkte gebieden, des te hoger de impact.
[57] Zowel aantallen als waarderingsklasse.

druk zouden komen te staan. In welke mate dat werkelijk het geval is, kan op dit moment nog niet beoordeeld worden.

4.3 Toelichting

4.3.1 Misterweg

Aardkunde

- Bijzondere aardkundige waarden komen binnen of direct buiten het plangebied niet voor.
- Er is weinig diversiteit in reliëf, het gaat om een welvend terrein met een aantal maar beperkt diepere laagten.
- Het reliëf is met het blote oog niet of nauwelijks waarneembaar.

Archeologie

- Het gebied kent uitsluitend middelmatige en lage verwachtingen.
- Er zijn geen bekende vindplaatsen in het gebied.
- Er liggen geen historische erven met archeologische potentie in het gebied.

Cultuurlandschap

- Het gebied kent een hoge waarde op basis van de herwaardering door de aanwezigheid van de bosjes en houtsingels alsmede een gave ontginningsstructuur en de samenhang met de arbeiderswoningen binnen het gebied.
- In de directe omgeving komen twee NSW-landgoederen voor. Er is impact op de omgeving van de aanleg van een bedrijventerrein, die we als redelijk ingeschaald hebben. Deze is met name duidelijk vanaf de Misterweg en vanuit het verstilde gebied langs de Bessinkgoorweg. De aangrenzende bospercelen van enige massa zwakken die impact in oostelijke en westelijke richting af.
- Het landschap eromheen is in beperkte mate reeds aangetast, met name door de aanwezigheid van Obelink aan de overzijde van de Misterweg en de druk bereden Misterweg. Er is echter geen sprake van een aangrenzende bebouwde kom. De impact van de ingreep blijft daardoor relatief groot.

Bouwkunst

- Binnen het plangebied zijn twee blokken van arbeiderswoningen aanwezig, het ene blok met een hoge waardering en het ander met een positieve waardering.
- Er zijn geen als zodanig benoemde ensembles van historische bouwkunst binnen het plangebied aanwezig.
- Buiten het plangebied liggen meerdere panden met een cultuurhistorische waarde waarop een eventueel bedrijventerrein visuele impact zou hebben, zowel aan de Misterweg als aan de Bessinkgoorweg.

4.3.2 Tuunterveld

Aardkunde

- Bijzondere aardkundige waarden komen binnen of direct buiten het plangebied niet voor.
- Er is enige diversiteit in reliëf, het gaat om een overwegend welvend terrein met laagten eromheen en enkele koppen in het midden, westen en noorden van het plangebied.
- Het reliëf is met het blote oog goed zichtbaar.

Archeologie

- Het gebied kent met name zones met een middelmatige en lage verwachting, maar de hogere delen in het centrale, westelijke en noordelijke deel kennen een hoge verwachting.
- Er zijn geen bekende vindplaatsen in het gebied.
- Er liggen geen historische erven met archeologische potentie in het gebied.

Cultuurlandschap

- Het gebied kent deels een middenwaarde en is deels ‘van waarde’ op basis van de herwaardering door de aanwezigheid van deels nog oorspronkelijke kleine erven, houtsingels en voor een deel de vroegere verkaveling.
- In de directe omgeving komt één NSW-landgoed voor. Er is bovendien impact op de omgeving van de aanleg van een bedrijventerrein, die we als redelijk ingeschaald hebben. Deze geldt met name in noordwestelijke richting, waar de meest bijzondere waarden aanwezig zijn. De impact wordt enigszins begrensd door de aanwezigheid van een groot bosperceel aan de Mentinkweg.
- Het landschap eromheen is in behoorlijke mate reeds aangetast, met name door de aanwezigheid van de bebouwde kom van Winterswijk en de Rondweg West aan de oostzijde en de aanleg van een transformatorstation aan de noordzijde van het plangebied.

Bouwkunst

- Binnen het plangebied is geen bouwkunst van bijzondere waarde aanwezig.
- Er zijn geen als zodanig benoemde ensembles van historische bouwkunst binnen het plangebied aanwezig.
- Buiten het plangebied ligt één pand met een cultuurhistorische waarde waarop een eventueel bedrijventerrein visuele impact zou hebben, namelijk aan de Mentinkweg.

4.3.3 Elinksveld (groot)

Aardkunde

- Bijzondere aardkundige waarden komen binnen het plangebied slechts in geringe mate voor (randgebied Buskersbos). Het Buskersbos als gebied van bijzondere aardkundige waarde ligt daarentegen voor een klein deel in, maar met name tegen een deel van het plangebied.

- Er is enige diversiteit in reliëf, het gaat om een overwegend laag gelegen terrein met een welving rond het erf Buskershof en enkele verspreid gelegen koppen in het plangebied.
- Het reliëf is met het blote oog beperkt zichtbaar.

Archeologie

- Het gebied kent met name zones met een lage verwachting, maar er liggen enkele zones met een middelmatige of een hoge verwachting.
- Er zijn geen bekende vindplaatsen in het gebied.
- Er liggen twee historische erven met archeologische potentie in het gebied.

Cultuurlandschap

- Het gebied kent ondanks de landschappelijke verschraling door de ingreep van 1923 toch nog een middenwaarde op basis van de herwaardering door de aanwezigheid van een historisch landgoed (Buskers), de herkenbaarheid van de historische erven, de fraaie landschappelijke ligging van de Badweg, en het belangrijke historische ‘verhaal van de plek’, inclusief de ruimtelijke én historische relatie met het Buskersbos als twee-éénheid van het oude landgoed Buskers, dat in 1923 uiteenviel.
- In de directe omgeving komen twee NSW-landgoederen voor, die het plangebied aan de hele noordzijde en aan de zuidoostelijke zijde begrenzen. Er is bovendien impact op de omgeving van de aanleg van een bedrijventerrein, die we als ‘redelijk’ ingeschaald hebben. Zowel vanaf het wandelpad over de dijk langs het landschappelijk zeer belangrijke Buskersbos als vanaf de Kottenseweg en in mindere mate vanaf de omgeving van het Strandbad is het bedrijventerrein goed zichtbaar. Daarnaast vormt het Buskersbos een historische eenheid met de erven Buskers, wat een forse ensemblewaarde tussen de twee geeft. Vanuit de landschappen ten zuiden en oosten van het plangebied is het Buskersbos een buffer tegen de visuele impact, waardoor het effect van de aanleg verminderd wordt.
- Het landschap eromheen is in enige mate reeds aangetast, met name door de aanwezigheid van het kleine bedrijventerrein aan de Kottenseweg en het plan Eelink in de bebouwde kom van Winterswijk, alsmede de druk bereden Kottenseweg.

Bouwkunst

- Binnen het plangebied is aan de zuidzijde tegen het Buskersbos een erf met twee gebouwen met een hoge waardering aanwezig.
- Er zijn geen als zodanig benoemde ensembles van historische bouwkunst binnen het plangebied aanwezig.
- Buiten het plangebied ligt één pand met een cultuurhistorische waarde waarop een eventueel bedrijventerrein visuele impact zou hebben, namelijk het erf Hoitink aan de Kottenseweg. Het andere nabijgelegen waardevolle erf, een villa aan de Kottenseweg, wordt door een groenzoom van het plangebied gescheiden.

5 Conclusies en adviezen

5.1 Conclusies

Op basis van de uitgevoerde analyse en daarop gebaseerde beoordeling kunnen we stellen, dat het plangebied Tuunterveld het minst problematisch is als het gaat om het inpassen van de opgave. Daarbij moeten we direct stellen dat de daadwerkelijke impact en daarmee de effectbeoordeling in de praktijk ook zal afhangen van de wijze waarop de functie zal worden ingepast. Een vergelijking is daarbij lastig te geven, omdat gezien de gebiedsomvang in het terrein Misterweg procentueel veel meer van de ruimte zou worden ingenomen dan in Tuunterveld, en daar weer meer dan in Elinksveld. Overwegende echter dat:

- de impact op het plangebied Misterweg van het beoogde bedrijventerrein door zijn beperkte omvang sowieso hoger zou zijn (en daarmee Tuunterveld in alle gevallen van de twee het minst problematisch uit de effectbeoordeling zou komen) en
- dat de impact op Elinksveld zóveel hoger is dan op Tuunterveld door de aanwezigheid in Elinksveld van twee historische boerderijen met hun land én de ruimtelijke relatie met het waardevolle Buskersbos,

maakt dat zelfs met inachtneming van de verschillen in ‘te bebouwen percentage’ van de plangebieden het plangebied Tuunterveld als minst problematisch uit het onderzoek naar voren komt. Op basis van alleen de berekende scores volgt daarna Misterweg en daarna Elinksveld. Als we echter rekening houden met een verschillend percentage te bebouwen gebied, is het niet eenvoudig te zeggen welke de nummer twee en welke de nummer drie wordt. In gebieden met meer ruimte kan immers meer worden ingepast en kan ook meer oppervlakte ongemoeid blijven.

In de praktijk zal dat dus sterk afhangen van de wijze waarop het bedrijventerrein wordt ingepast / ingericht.[58] Voor deze studie houden we het erop dat Misterweg op de tweede en Elinksveld op de derde plaats van minst problematische plangebieden te zetten:

1. Tuunterveld
2. Misterweg
3. Elinksveld (groot)

5.2 Adviezen

5.2.1 Misterweg

Bij de keuze voor dit gebied zal, gezien de omvang van het plangebied, het grootste deel van het gebied uiteindelijk als bedrijventerrein in gebruik genomen gaan worden. We geven hier de volgende adviezen. Na de keuze voor een specifiek terrein is het aanbevelenswaardig deze adviezen verder uit te werken:

[58] Zie ook de adviezen voor nadere adviezen per terrein.

- Inpassing van de bestaande historische bebouwing langs de Misterweg en een zorgvuldig gecreëerde overgang tussen de achterliggende bedrijven en deze kleinschalige huizenblokken;
- Behoud van de bestaande watergang die van zuid naar noord door het plangebied loopt;
- Sluit aan op de bestaande verkaveling van het gebied bij de inrichting van het bedrijventerrein (kies bijvoorbeeld voor groenstroken ter plaatse van de huidige perceelsgrenzen);
- Zorg voor een zorgvuldige inpassing door aan de randen van het bedrijventerrein te kiezen voor streekeigen beplanting van voldoende massa (breedte en lengte). Denk daarbij aan boomsoorten die karakteristiek zijn voor jonge ontginningen, zoals eikenstruweel of dennenbos. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de forse bossen die al aan diverse randen van het plangebied aanwezig zijn.

5.2.2 Tuunterveld

Bij een keuze voor dit gebied zal de opgave niet het hele plangebied beslaan. We geven de volgende adviezen:

- De belangrijkste waarden liggen in het noordwesten (de ruimte rond de boerderij Boethe Pleats), het westen (de Sibbinkweg met beplanting) en het zuidoosten (de houtsingels ten noorden van het vm. tuincentrum).Daardoor zou met name het noordoostelijke deel in de hoek van Mentinkweg en Rondweg West, en van daar verder naar het zuiden langs de Rondweg West, het meest als bedrijventerrein in aanmerking komen.[59]
- Sluit aan op de bestaande verkaveling van het gebied bij de inrichting van het bedrijventerrein (kies bijvoorbeeld voor groenstroken ter plaatse van de huidige perceelsgrenzen, zo mogelijk met gebruikmaking van bestaande singel);
- Zorg voor een zorgvuldige inpassing door aan de randen van het bedrijventerrein te kiezen voor streekeigen beplanting van voldoende massa (breedte en lengte). Denk daarbij aan boomsoorten die karakteristiek zijn voor jonge ontginningen, zoals eikenstruweel.

5.2.3 Elinksveld (groot)

Bij een keuze voor dit gebied zal de opgave niet het hele plangebied beslaan. We geven de volgende adviezen:

- Uit historisch oogpunt is het hier beter te spreken van Buskers dan van Elinksveld, daar het grootste deel van het plangebied geen veld, maar het oude cultuurland van de boerderij(en) Buskers betreft.
- Concentreer de bedrijvigheid ten noorden van de Badweg, aansluitend op en westelijk van het huidige bedrijventerreintje, en zo nodig de strook ten zuiden daarvan (’t Zonnehuis), zodat het oude landgoed Buskers waar mogelijk gevrijwaard blijft.
- De laagte tussen Whemerbeek en Boven Slinge, d.w.z. het westelijk deel van het plangebied, is aardkundig-wetenschappelijk van groot belang voor de waterstaatsgeschiedenis van

[59] Verkeerskundig voordeel is dat er dan een aansluiting op de rotonde Rondweg West – Europalaan mogelijk is.

Winterswijk. Voer (in afstemming) met kwartairgeologen onderzoek uit naar een al dan niet bestaan hebbende verbinding tussen Boven Slinge en Whemerbeek, daar dat na bebouwing veel moeilijker of niet meer mogelijk is.

- Streef (bij eventuele sparing van dit deelgebied) naar een versterking van de landschappelijke kwaliteiten voor het gebied tussen Badweg/Kottenseweg en Buskersbos: de kern van het oude landgoed Buskers.
- Handhaaf de Badweg als groene as en streef naar behoud en herkenbaarheid van de aanwezige (historische) erven als ankerpunten van de nederzettingsontwikkeling.
- Streef naar het behoud van zichtbaarheid van het Buskersbos vanaf de Badweg, zodat een visuele relatie blijft bestaan.

Literatuur

Boshoven, E.H. & L.J. Keunen, 2020. Archeologie in de gemeente Winterswijk; een actualisatie van de archeologische waarden-, verwachtingen- en beleidskaart. RAAP-rapport 3146. RAAP, Weesp.

BRO, 2020. Locatiekeuze-onderzoek nieuw bedrijventerrein. Gemeente Winterswijk. Boxtel.

Demoed, H.B., 1987. Mandegoed schandegoed. De markeverdelingen in Oost-Nederland in de 19de eeuw. De Walburg Pers, Zutphen.

Janssen, G.B., 2008. Twee eeuwen Gelderse bakstenen. De baksteenfabricage in Gelderland in de negentiende en twintigste eeuw. Fagus, Aalten.

Keunen, L.J., 2020. Mauritius aan de Whemerbeek. Een poging tot reconstructie van de kiemcel van de dorpskern van Winterswijk. RAAP-rapport 4113. RAAP, Weesp.

Keunen, L.J. & J. Neefjes, 2018. Erfgoed in de gemeente Winterswijk; actualisatie van de cultuurhistorische waardenkaart. RAAP-notitie 6327. RAAP, Weesp.

Kiefte, D. te, 2020. De Melkhal te Enschede, gemeente Enschede, een proefsleuvenonderzoek en een archeologische opgraving. RAAP-rapport 4497. RAAP, Weesp.

Neefjes, J. & N. Willemse, 2009. Cultuurhistorische atlas Winterswijk. RAAP, Weesp.

Spek, Th., 2004. Het Drentse esdorpenlandschap. Een historisch-geografische studie. Matrijs, Utrecht.

Willemse, N.W., 2017. Aardkundige waarden in Winterswijk. RAAP, Weesp.

Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices

Figuren:

Figuur 1. Ligging van de drie onderzochte plangebieden. 6
Figuur 2. De structuur van de heideontginning is nog goed herkenbaar (foto: RAAP, 20 november 2020). 8
Figuur 3. De Bessinkgoorweg, een karakteristiek zandpad (foto: RAAP, 20 november 2020). 9
Figuur 4. Een blokje arbeiderswoningen met een positieve waardering (foto: RAAP, 20 november 2020). 10
Figuur 5. Een blokje arbeiderswoningen met een hoge waardering (foto: RAAP, 20 november 2020). 11
Figuur 6. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Misterweg. 12
Figuur 7. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Misterweg. 13
Figuur 8. Resterende houtsingels in het oostelijk deel van het plangebied Tuunterveld (foto: RAAP, 20 november 2020). 15
Figuur 9. De grote openheid van het centrale en noordoostelijk deel van het plangebied (foto: RAAP, 20 november 2020). 15
Figuur 10. Het erf Boethe Pleats, net buiten het plangebied (foto: RAAP, 20 november 2020). 16
Figuur 11. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Tuunterveld. 17
Figuur 12. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Tuunterveld. 18
Figuur 13. Het Zonnehuis aan de Badweg (foto: RAAP, 20 november 2020). 20
Figuur 14. Het agrarisch land bij de westelijke boerderij Buskers (Buskershof) is als paardenwei in gebruik. Rechtsachter is het erf Buskersbosch ofwel Nieuw Buskers nog zichtbaar (foto: RAAP, 20 november 2020). 20
Figuur 15. Zicht op het plangebied vanaf de Kottenseweg (foto: RAAP, 20 november 2020). 21
Figuur 16. Direct grenzend aan het noordelijk deel van het plangebied ligt al een klein bedrijventerrein, voortgekomen uit een houthandel (foto: RAAP, 20 november 2020). 21
Figuur 17. Het woonhuis Kottenseweg 98 (foto: RAAP, 20 november 2020). 22
Figuur 18. Aardkundige kenmerken en waarden, plangebied Elinksveld (groot). 24
Figuur 19. Archeologische waarden en verwachtingen, plangebied Elinksveld. 25
Figuur 20. Waardering van de aanwezige cultuurlandschappen, op basis van de gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaart. Met name voor Tuunterveld en Misterweg van belang: grotere historisch homogene landschapseenheden, zoals aaneengesloten heideontginningen, hebben op deze kaart één waardeoordeel gekregen, ondanks het feit dat er binnen die eenheden gavere en minder gave delen kunnen voorkomen. 26
Figuur 21. Herwaardering van de plangebieden op basis van een analyse van de waarden binnen de plangebieden alleen, inclusief de uitstraling van de omgeving op de plangebieden. Soms gaat het om de gaafste onderdelen van een groter geheel (Misterweg), soms juist om de wat minder gave onderdelen (Tuunterveld), waardoor de waardering moet worden bijgesteld. Voor de bijstelling van de waarde van Elinksveld, zie de beschrijving. 27
Figuur 22. Situering van de NSW-landgoederen rond de kern van Winterswijk. 28
Figuur 23. Hoogtebeeld van het plangebied (AHN3), met zacht welvend terreinoppervlak in het plangebied. 30
Figuur 24. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS). 31
Figuur 25. Een belangrijke ontwateringsstructuur uit de ontginningsperiode (foto: RAAP, 20 november 2020). 32

Figuur 26. Houtsingels scheiden nog steeds enkele percelen (foto: RAAP, 20 november 2020). 33
Figuur 27. Kadastrale verdeling na de markenverdeling, 1841. Links de Misterweg, rechts de Bessinkgoorweg. Het onderste deel van de kaart is het plangebied (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie G, nummer 0, blad HA, d.d. 20 augustus 1841). 34
Figuur 28. Projectontwikkeling op het platteland (foto: RAAP, 20 november 2020). 35
Figuur 29. Kadastraal hulpkaartje, opgemaakt bij de bouw van de huisjes aan de Misterweg (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie H, nummer 177, d.d. augustus 1902). 36
Figuur 30. Resterende bebouwing van de steenfabriek van Te Siepe aan de Misterweg (foto: RAAP, 20 november 2020). 37
Figuur 31. De steenfabriek van Te Siepe, met onderaan ons plangebied en linksonder in de hoek van de foto het huizenblok. Geheel rechts de bebouwing van de vorige foto (bron: KLM Aerocarto). 37
Figuur 32. Bosrelicten in de heideontginning (foto: RAAP, 20 november 2020). 38
Figuur 33. Topografisch beeld van het plangebied, 1911. We zien vooral heide met bosopslag doordat de heide niet meer werd begraasd en geplagd. De situatie correspondeert waarschijnlijk niet precies met het jaar van uitgave, want de steenfabriek van Te Siepe uit 1896 is nog niet afgebeeld (bron: topotijdreis.nl). 39
Figuur 34. Topografisch beeld van de situatie, 1936. Het grootste deel is tot landbouwgrond ontgonnen, en de spontane opslag van bos is verdwenen. De situatie is, met uitzondering van enkele later nog tot landbouwgrond ontgonnen bosjes, vergelijkbaar met de huidige. Tegenover het plangebied is een tweede steenfabriek gebouwd, naast De Vlijt (bron: topotijdreis.nl). 40
Figuur 35. Hoogtebeeld van het Tuunterveld (AHN3). We herkennen het hogere centrale deel en de geleidelijke daling naar de westelijke en noordelijke rand. 41
Figuur 36. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS). 42
Figuur 37. De Sibbinkweg, aangelegd na de verdeling van de marke (foto: RAAP, 20 november 2020). 43
Figuur 38. Een deel van de vroegere weg is als grasstrook herkenbaar gebleven (foto: RAAP, 20 november 2020). 44
Figuur 39. Het Tuunterveld in 1892. We herkennen een onregelmatig mozaïek van loofbos, naaldbos, akkerland, weiland en heiderelicten (bron: topotijdreis.nl). 45
Figuur 40. Het Tuunterveld in 1928. Het bos is nagenoeg verdwenen, houtsingels zijn gebleven, en er zijn veel kleine huisjes gebouwd (bron: topotijdreis.nl). 46
Figuur 41. De familie Schwarz, die tegen en onder de huidige Rondweg West tussen dienstjaar 1917 en dienstjaar 1943 en vanaf dienstjaar 1948 het nodige land bezat. 47
Figuur 42. Nieuw Sibbink aan de Sibbinkweg (foto: RAAP, 20 november 2020). 49
Figuur 43. Het nieuwe huis Sibbinkweg 2 (foto: RAAP, 20 november 2020). 49
Figuur 44. Het weidelandschap van het Tuunterveld, 1936. Slechts enkele houtsingels resteren (stipjes op perceelsgrenzen). Er is meer bebouwing bijgekomen (bron: topotijdreis.nl). 50
Figuur 45. Sibbinkweg 1, dat nu de naam “Dat hol i’j toch” draagt (foto: RAAP, 20 november 2020). 51
Figuur 46. Aanleg van het noordelijk deel van de Rondweg West, die toen nog afboog naar de huidige Europalaan, zoals op deze foto te zien is. De foto is genomen vanaf de spoorwegovergang naar het zuiden. Rechts zien we de Dennendijk naar de horizon weglopen, rechts daarvan, nog niet in beeld, zou later het verlengde van de Rondweg West komen te liggen (foto: oudwinterswijk.nl). 52
Figuur 47. Hoogtebeeld van het plangebied Elinksveld (AHN3). Duidelijk herkenbaar zijn de hoge rug (onder de naam van het plangebied) en de kade langs het Buskersbos aan de zuidrand van het plangebied. 53

Figuur 48. De veel bediscussieerde laagte tussen de stroomgebieden van de Boven Slinge en de Whemerbeek (foto: RAAP, 20 november 2020). 54
Figuur 49. Grondgebruik in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS). 55
Figuur 50. Verdeling van het eigendom in en rond het plangebied, 1832 (ondergrond: HisGIS). 56
Figuur 51. Kadastrale structuur van Buskers ten tijde van de versnippering in 1924 (bron: Kadastrale hulpkaartjes Winterswijk, sectie D, nummer 666). 59
Figuur 52. Topografische kaart van het plangebied Elinksveld, 1928 (bron: topotijdreis.nl). 61
Figuur 53. Het sterk gewijzigde plangebied in 1936 (bron: topotijdreis.nl). 62

Bijlagen:

Bijlage 1. Tijdschaal

Appendices

Kaartbijlage 1. Landschap en bouwkunst in het plangebied Misterweg.

Kaartbijlage 2. Landschap en bouwkunst in het plangebied Tuunterveld.

Kaartbijlage 3. Landschap en bouwkunst in het plangebied Elinksveld (groot).

Bijlage 1. Tijdschaal

